

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ ТА МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

До захисту допустити:
Зав. кафедри
«___» _____ 20__р.

Кваліфікаційна робота
за освітнім ступенем «Магістр» на тему:
«Мовна особистість Олега Лишеги»

Студентки факультету філології
та масових комунікацій
спеціальності «014 Середня освіта»
спеціалізації «014.01 Українська мова і література»
ОПП: «Середня освіта. Українська мова і література»
освітнього ступеня «Магістр»
Тищенко Юлії Миколаївни
Науковий керівник:
Мороз Оксана Анатоліївна
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри української філології
Рецензент:
Сидоренко Олена Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент, завідувач
кафедри мовних та гуманітарних наук № 3
Донецького національного медичного університету
(м. Маріуполь)

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
«___» _____ 20__ р.

Маріуполь – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ	
1.1. Сутність поняття «мовна особистість».....	7
1.2. Психолого-педагогічні умови формування мовної особистості Олега Лишеги.....	13
Висновки до 1 розділу	24
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО – СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ОЛЕГА ЛИШЕГИ	
2.1. Сленг як передумова формування мовотворчості Олега Лишеги.....	27
2.2. Характеристика фразеологізмів у прозових творах Олега Лишеги	32
2.3. Метафора як ефективний засіб висловлювання поета.....	39
Висновки до 2 розділу	45
РОЗДІЛ 3. МЕТОДОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ОЛЕГА ЛИШЕГИ У ШКОЛІ	
3.1 Аналіз державних документів, програм та підручників з досліджуваної проблеми.. ..	49
3.2. Теоретичне обґрунтування поезії Олега Лишеги для введення спецкурсу в шкільну програму.....	57
3.3. Впровадження методу сторітеллінг на уроці з української мови.....	64
Висновки до третього розділу	76
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	82
ДОДАТОК	88

ВСТУП

Уперше термін «мовна особистість» ужив у ХХ столітті В. В. Виноградов. Поява цього поняття обумовлена необхідністю збагнути, якою має бути людина, наскільки вона адаптована до умов своєї доби.

Як одна з активних форм пізнання дійсності, мова дає нам реальний образ світу, осягнути який людина прагнула протягом багатьох століть. У зв'язку з цим постала проблема вивчення мовної особистості, яка є ядром світогляду.

З підвищенням свідомості людини, розвитком технічного прогресу зростає роль мови у суспільстві. Особливо актуальною мова стає в наш час – період інформаційного прогресу суспільства, динамічних змін у всіх сферах життєдіяльності, глобалізаційних процесів, широких міжкультурних контактів тощо.

Мова водночас є індивідуальним і соціальним явищем. Відповідно вона спрямована як на внутрішній світ людини (світогляд, смаки, почуття), і на зовнішні параметри (контакти між людьми). Тому досконале володіння рідною мовою робить людину духовнішою і більш успішною.

Останім часом інтерес до особистісного аспекту вивчення мови істотно підвищився. Поява цього поняття обумовлена необхідністю збагнути, якою має бути людина, наскільки вона адаптована до умов своєї доби.

Вчені-мовознавці стали досліджувати роль людського фактора в мові, по-новому подивившись на такі проблеми, як мова і мислення, національна мова певного етносу, мова і картина світу, мовна особистість.

Мовна особистість - категорія міжпредметна. Її досліджують як вітчизняні, так і зарубіжні лінгвісти, психологи, філософи, соціологи, культурологи, етнологи та ін.

Історія будь-якої літературної мови, охоплюючи динаміку літературних норм та стильових різновидів, зосереджує увагу на мовній практиці письменників, культурних діячів, публіцистів тощо.

В сучасному мовознавстві існують постатті, які за дослідженням науковців, відносяться до нової течії сучасного літературного дискусу. Яскравим прикладом слугує прикарпатський поет, драматург, прозаїк Олег Богданович Лишега.

До сьогодні мовна індивідуальність письменника не завжди є об'єктивно оціненою, бо творчість Олега Лишеги без перебільшення – унікальне явище світової культури, оскільки поєднує розмаїття філософських підходів: від дзен-буддизму до виразних впливів Григорія Сковороди.

В українському мовознавстві немає узагальнювальної праці, яка б об'єктивно, з урахуванням власнотворчих лінгвальних чинників мовно-літературного процесу другої половини ХХ ст. репрезентувала багатогранну мовну особистість письменника, своєрідність його індивідуального стилю, визначила місце й роль літератора в розвитку української національної культури в цілому і мови зокрема.

Є така дивна річ, що Олег ніколи не говорив те, що потім можна добре запам'ятати чи зафіксувати. Він не казав якихось мудрих афористичних визначень, що по тому згадуєш, мов, “он як мовив у такому-то віці, у такому-то році”.

Але Лишега творив поле живе, поетичне, чимось подібне до сократівської традиції.

Його надприродне мовне чуття, наукова інтуїція, вміння точно й образно втілювати думку зумовили не лише довіру сучасників, але й дали початок зародження нової сучасної літературної мови, високу оцінку його художнього таланту.

Мета дослідження: проаналізувати структурно – семантичні особливості формування мовної особистості О. Лишеги.

Об’єктом дослідження є особистість О. Лишеги – прикарпатського поета, драматурга, прозаїка і перекладача, громадського діяча другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Предметом дослідження є структурно – семантичні ознаки мовної особистості О. Лишеги.

Задачі:

- визначити аспекти поняття «мовна особистість»;
- з’ясувати ознаки мовної особистості;
- виділити специфіку вживання сленгової лексики;
- з’ясувати синтаксичні особливості мови;

Методи дослідження – аналіз науково-методичної літератури, метод зіставлення, лінгвістичний опис мовних фактів, метод структурно-семантичного аналізу.

Теоретичне і практичне значення роботи – результати роботи можуть бути застосовані у практиці вузівського викладання курсу сучасної української мови, стилістики української мови, лінгвістичного аналізу художнього тексту, а також при розробці і читанні спецкурсів, у роботі вчителів-філологів і студентів-практикантів.

Наукова новизна магістерської роботи полягає в тому, що вперше в лінгвостилістиці висвітлено різностильову й різножанрову мовотворчість Олега Лишеги, як нової течії в історії української літературної мови другої половини ХХ ст., простежено умови формування мовної особистості письменника.

Апробація роботи – основні положення і результати магістерської роботи обговорювалися на Міжнародній науково-практичній конференції «Мова у світлі класичної спадщини та сучасних парадигм » 13–14 березня 2020 р. частина II м. Львів, II Міжнародній науково-практичній конференції “Innovative development of science and education”, 26-28 квітня 2020 року Афіни, Греція, Міжнародній Інтернет-конференції для молодих учених

«Сучасні славістичні студії: основні напрями і перспективи досліджень», яка відбулася 18 - 29 травня 2020 р., присвячена широкому колу проблем сучасної славістики: взаємодії та розвитку слов'янських мов, проблемам білінгвізму і мовної інтерференції, літературній славистиці ХХ століття, перекладу і методиці викладання слов'янських мов і літератур у загальноосвітніх закладах та закладах вищої освіти.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

1.1 Основні поняття «мовної особистості»

Інтерес до особистісного аспекту вивчення мови істотно підвищився в останні роки у всіх дисциплінах, так чи інакше пов'язаних з мовою, – не тільки в лінгвістиці, а й у психології, філософії, лінгводидактиці.

У 2-й половині ХХ століття вчені-мовознавці стали досліджувати роль людського фактора в мові, по-новому подивившись на такі проблеми, як мова і мислення, національна мова певного етносу, мова і картина світу, мовна особистість.

Для розкриття означеного поняття «мовна особистість» насамперед необхідно встановити значимість, яке є складним міждисциплінарним терміном, в основу якого покладено філософські, соціологічні та психологічні погляди.

Вперше цей термін почали згадувати ще у філософських трактатах. На основі цих тлумачень було з'ясовано, що шлях до розуміння внутрішнього світу людини лежить через самопізнання та самовдосконалення, тобто здатність особистості бути унікальною.

В аспекті мовлення особистість діє у згоді з мовою, у той самий час коли індивідуальність забезпечує цілісність та завершеність, таким чином формується завдяки мові, в яку вона занурена. Звідси можливе трактування терміна «мовної особистості» як особистості, вираженої в мові.

З іншого боку поняття «особистість» та «мова» у «Тлумачному словнику найсучасніших термінів» формулюють як «феномен суспільного розвитку, тобто конкретна жива людина, яка володіє свідомістю і самосвідомістю». [52, с.752]

О. Леонтьєв врахував одну закономірність та встановив залежність між мовою та особистістю. На його думку «Мова є найважливішим орієнтиром людини в її діяльності у світі... мова є перш за все мова особистості» [27 с.280 - 282]. Отже виводимо наступне, що мова не існує без особистості, так само як і мови нема без самої особистості.

Отже, психолог розумів мовця як мовну особистість, творця образу.

Відомо, що термін «мовна особистість» було представлено в 30-х роках ХХ ст. російським вченим В.В. Виноградовим, який досліджував мову художніх творів. Обґрунтуванню поняття «мовної особистості» науковець не надавав, але зауважив, що індивід «явище соціально мовленнєвих форм та норм колективу; злиття різних мовних категорій» [9; с.255].

Вчений Г.І. Богін, досліджуючи феномен мовної особистості зауважує, що це «людина, яку розглядають з точки зору його готовності виконувати мовленнєві вчинки, створювати і сприймати творення мови» [2, с.32].

До вивчення поняття мовної особистості звертався і Ю. Караулов. На матеріалі мови художніх творів, вчений представив новий підхід до визначення цього поняття та розробив рівневу модель мовної особистості.

А. Богуш під мовною особистістю розуміє «високорозвинену особистість, носія як національно-мовленнєвої, так і загальнолюдської культури, який володіє соціокультурним і мовним запасом, вільно володіє рідною, державною та іншими мовами в полікультурному просторі, адекватно застосовує набуті полікультурні знання, мовленнєві вміння і навички у процесі міжкультурного спілкування з різними категоріями населення» [5, с.158 - 161].

А О. Ворожбитова зазначає, що «мовна особистість проявляється в чотирьох аспектах: мисленнєвому, мовному, мовленнєвому, комунікативному – і трактується як категорія, яка синтезує психологічні та лінгвістичні умови» [10, с.367].

С. Сухих передбачає, що «людина, яка є носієм мови та здатна до мовленнєвої діяльності, вже може називатися мовною особистістю. Він також враховує, що мовна особистість включає в себе комплекс особливостей, які надають змогу індивіду утворювати і сприймати мовленнєві повідомлення»[51; с.164].

М.І. Пентилюк наслідуючи думку С. Сухих, визначає, що «мовна особистість – це така особистість, яка дбає про красу і розвиток власного мовлення» [45; с.17 - 18].

Досліджуючи поняття «мовна особистість» та працюючи у напрямку лінгвістики, С.Г. Воркачев дійшов до висновку, що «мовну особистість як культурно-історичний образ, базовий, національно культурний прототип носія певної мови» [11, с.65-69].

Слушна думка з дослідження цієї проблеми була запропонована видатним українським лінгвофілософом О. О. Потебнею, який писав: «Мовна індивідуальність виділяє людину як особистість, і чим яскравіша ця особистість, тим повніше вона відображає мовні якості суспільства» [42,с.302]. Вчений запевняв, що особистість індивіда побудована на його мові, те, як людина використовує мово виражальні засобами, саме це і виділяє її серед інших та робить індивідуальною.

У праці В. Гумбольдта висвітлені питання взаємозалежності мови з мисленням людини, її внутрішнім світоглядом та культурним надбанням. В науці цей напрямок підкреслює вагомість психологічних та національних елементів, спрямованих на увагу людської індивідуальності, як носієві та творцеві мовної картини світу.

Наслідуючи філософські погляди О. О. Потебні, відомий критик та лінгвіст Д. М. Овсянико - Куликовський наголошував, що «рідна мова — музика й малюнок душі людської».[38]

Саме в мові учений вбачав найціннішу рису певного етносу як об'єднання людей «на ґрунті спільної мови, що досягла певної висоти

розвитку і стала психічною основою для колективної розумової діяльності...»[39]

Надалі, національність разом із мовою перетворюється в психологічну форму особистості, яка надає їй своєрідного душевного складу.., «здіймається у сферу вищу, всевладну над думкою і над чуттям, у сферу моральну».

Як бачимо, мовна особистість у цій праці постає, як зауважує вчений духовно збагаченої людини не тільки як даної особи, а й всієї нації, де цінність та важливість насамперед бере початок із культури його літературної мови, тому «головний рідно мовний обов'язок кожного свідомого громадянина — працювати на збільшення культури своєї літературної мови».[15]

До вивчення мови літературних творів звертався І. Франко. Міркуючи про М. Старицького — він писав: «Найцінніше і найкраще в кожному чоловіці... се його індивідуальність, його духовне обличчя зо всіми його окремішніми прикметами. Чим більше тих прикмет, чим вони характерніші та гармонійніші, тим багатша, сильніша й симпатичніша індивідуальність людини... До таких прикмет, що відповідають складові душі, .. належить і мова». [59; 256]

Досліджуючи мовну особистість письменника ми таким чином ступаємо уже на міст, що веде від мови як чогось поза особистісного, загального, над індивідуального до самої особистості того, хто пише.

У ході наших міркувань ми наштовхуємося на поняття індивідуальної мови, особистого стилю. Висловлюючи думку про мову літературних творів, Г.О. Винокур розвиває відому формулу французького природодослідника Бюффона: стиль – це людина, схилиючись до думки: стиль – це сама мова, посилається на висловлювання Сепіра: «... стиль – це сама мова, яка дотримується властивих їй шаблонів і поряд з цим надає достатньо індивідуальної свободи для вияву особистості письменника, як художника – творця...» [8, с. 445].

Таким чином, для вивчення мовної особистості необхідно мати достатньо представлену сукупність породжених нею текстів незвичайного змісту. У таких текстах ми знайдемо варіантну частину в мовній картині світу, характерну і неповторну для цієї особистості.

На зв'язок ідіостилю з світоглядом автора вказує Л. Ставицька: «Категорія індивідуального створюється насамперед функцією повторюваності й закономірності, яка формує естетичне організуюче ядро кожного ідіостилю. Ця функція нерозривно пов'язана із значущістю певної художньої ідеї, мотиву або шматочка дійсності у структурі авторської моделі об'єктивної дійсності» [53, с.61 - 64].

Творячи концепцію розвитку української мови, виробляючи теорію мовної поведінки й мовного життя творчої особистості та народу, дослідники наголошують, що не можна пізнати людину, не пізнавши її мову. Логіка такого наукового пізнання зумовлює інше формулювання : не можна пізнати мову, не звернувшись до її творця, носія — до людини, до конкретної мовної особистості.

У праці «Людина і її мова» І. К. Білодіда простежуються припущення щодо людської мови за типами психічних механізмів усного і писемного спілкування. Аналіз показав, що основні типи мови, активно оперують поняттям мовна особистість: «У загальному плані мовно-психічного механізму норма, комплекс, коло мовних асоціацій, узвичаєних у практиці даного мовного колективу, тобто багатство системи асоціацій певної національної мови, певної культури народу, зумовлюються всім суспільним і інтимним життям мовця; адже кожна мовна особистість більшою чи меншою мірою володіє асоціаціями побутовими, загальнокультурними, професійними, науковими, різного роду ремінісцентними (історія, лінгвістика, мистецтво, міфологія тощо). Створення ширшого чи вужчого діапазону асоціацій, уявлень зумовлюється освітою, вихованням, культурою індивідуума; активність і цілеспрямованість їх використання — це риси

психічного механізму мовлення, тобто діяльності мозку, зокрема пам'яті...»[6].

В монографії «Нариси з української словесності» С. Я. Єрмоленко розглядає національно-мовну свідомість як структуроване поняття, що складається з таких компонентів: мова як національна самоідентифікація особистості; мова як картина світу, що є відбиттям природного стану існування її носіїв; мова як просторовий вимір національної культури та мова як наочний знак і універсальний засіб єдності етносу» [62].

Одне з останніх досліджень феномену мовна свідомість — праця П. О. Селігея «Мовна свідомість: структура, типологія, виховання», де автор зауважує, що «людина з високою мовною свідомістю є зрілою мовною особистістю, якій властиве активне, зацікавлене, відповідальне ставлення до мови, сповідує культ рідної мови, виступаючи таким чином запорукою мовної стійкості»[50].

1.2. Психолого-педагогічні умови формування мовної особистості

Олега Лишеги

Аналіз мовної особистості тісно пов'язаний з особистістю загалом. Особистість молоді людини формується переважно на ґрунті мови і розкривається як індивідуальність. Видатний український лінгвофілософ О. О. Потебня писав: «Мовна індивідуальність виділяє людину як особистість, і чим яскравіша ця особистість, тим повніше вона відображає мовні якості суспільства»[42].

Дослідження індивідуального стилю письменника на сьогодні одна із найважливіших проблем лінгвостилістики, бо художня творчість є одним із вагомих джерел розвитку української мови.

Художній стиль завжди привертав увагу дослідників завдяки своєму надзвичайному стану серед інших стилів мови, а також широкому колу питань щодо мовної майстерності і методу словесно-художнього зображення.

Образна конкретизація дійсності насамперед є особливою властивістю художньої мови, сприйнятої через індивідуальне світобачення автора. Мова і стиль письменника ставали об'єктом наукового дослідження в працях багатьох українських лінгвістів, зокрема, І. Білодіда, В. Ващенка, С. Єрмоленко, А. Коваль, Л. Мацько, В. Чабаненка та інших.

Основним об'єктом вивчення ідіостилю письменника вважаємо мову художніх творів Олега Лишеги, сукупність мовно-виражальних засобів, які вирізняють автора як індивідуальну особистість з-поміж інших митців.

У науковій роботі ми спробували описати у стилістичному аспекті деякі образно-виражальні засоби, виявлені в ідіостилі Олега Лишеги, а також дослідити художній текст, визначити його значення як засобу відтворення особливостей авторської мови та мовлення.

Ідіостиль письменника й достатньо часто розглядається у когнітивній лінгвістиці. За Н.С. Болотнова, «ідіостиль - система асоціативно-смислових полів, які характеризують когнітивний рівень мовної особистості»[4; с.384].

Так, у трактуванні І.А. Тарасової ідіостиль як спосіб думати и говорити про світ в нерозривній єдності корелює з розумінням ідіостилю як сукупності мовних и ментальних структур художнього світу автора, єдності концептів и когнітивних структур та їхнього мовного втілення.

Особливо інтенсивно упродовж багатьох років у стилістиці художньої мови проводять дослідження ідіостилю з орієнтацією на окремі елементи художньої системи письменника, перш за все – це розгляд лексичних засобів з послідовним угрупованням одиниць аналізу та поступовим посиленням уваги до змістових форм та структури текстів.

Як узагальнює Н.С. Болотова, для вивчення ідіостилю письменника насамперед потрібна увага до образної трансформації слів, модифікація виразности засобів, динаміка мовних форм, прийомів та структури, універсальність змісту, що по-різному реалізуються у творчості різних авторів до слововживання і словотворчості.

Інші підході трактують індивідуальний стиль як сукупність мовних засобів, що виконують естетичне функцію та вирізняють мову письменника з-поміж інших, як феномен належить до естетички, та як єдність змістових і формальних лінгвальних характеристик, дає можливість створювати унікальний, авторський спосіб мовного самовираження.

Досліджуючи зв'язок між автором и структурою створюваного ним тексту, дослідники доходять висновка про те, що стиль письменника відтворює індивідуальні якості, які характеризують творчу систему властивого лише для самого митця.

Поряд із цим індивідуальність автора відображається у його манері неповторності й оригінальності, лексичній фактурі тексту. Відносні перегукування та паралелі – є характерною ознакою для автора, яка пронизують усю його творчість, стаючи важливою рисою ідіостилу, відображуючи сприйняття навколишнього світу письменником.

За О.О. Селівановою ідіолект є індивідуальним різновідом мови, що реалізується в сукупності різних ознак мовлення, тобто окремого носія мови, а в письмовому мовленні виявляє ідіостиль письменника.

Поняття ідіолекту та ідіостилу співвідносяться як норма національної мови, з одного боку - це індивідуальна манера мовлення, з іншого ідіостиль постає як індивідуально-творче використання національної мови.

В. В. Виноградов трактує ідіостиль, як відображення ідіолекту, який слугує комплексом вжитих засобів індивідуального мовлення автора.

Дослідниця Л.О. Ставицька припускається думки, що поняття «ідіостиль», включає в себе всі мовні та позамовні фактори, що складають основу тексту, за допомогою яких утворюється основа художнього твору та відбуваються передумови до його творення. Виразність ідіостилу відбувається за допомогою позамовних та внутрішньомовних засобів, в які входить система поза та внутрішньо текстових реферативних відносин.

Всі ці міркування наштовхнули нас на думку, що мовна особистість автора є проявом ідіостилу, яка представлена вербальними та невербальними частинами, що супроводжують увесь дискурс автора.

Отже, Особистісне сприйняття свідомістю автора явищ зовнішнього світу носить неминучий характер індивідуального знакового закріплення. Це слугує своєрідною авторською концептуальною картиною світу, яка є підложжям ідіостилу автора.

Як відомо, концептуальна картина світу різноманітніша за мовця, бо не все сприйняте й пізнане людиною має відобразитися за допомогою мови. Обізнаність ж у творах письменника є ключовими компонентом для самої особистості, який дозволяє розглянути та проаналізувати словесні тканини літературного твору, відтворити та описати фрагменти концептуальної картини світу автора.

Проаналізувавши, можемо сказати, що ідіостиль письменника - явище багатогранне. Саме тому існують різні підходи до вивчення та визначення різновидів понять індивідуального стилю письменника.

Це виникає внаслідок переплетіння багатьох факторів як особистісних, так і соціальних, проходить певні стадії свого розвитку, має свої чинник, свої носії, котре виражається, композиції та системі образів художнього твору.

У процесі творчості кожний письменник створює свій мовний світ, який віддзеркалює його світобачення, світосприйняття, загальну культуру, рівень освіти, тобто формує свій авторський стиль. На оригінальності та неповторності авторського стилю наголошує І. Вечоркін. Зокрема, він зауважує: «Індивідуальний авторський стиль – явище неповторне, як відбиток пальця людини. Це мистецький генетичний код письменника, його особова справа. І цю неповторність забезпечує певна оригінальна комбінація ідіостильових носіїв, кожен із яких може бути носієм й іншого ідіостилу, однак саме їх сукупність, набір завжди неповторні»[7].

Описати індивідуальний стиль письменника – означає вилучити з текстів його доробку якнайбільше типових носіїв стилю, з'ясувати чинники, що зумовили наявність саме цих носіїв у текстах, узагальнивши це все в єдиній естетичній системі; врешті-решт, визначити носії домінуючі, що періодично вживаються, і другорядні – уживані рідше для визначення найвпливовіших для текстів письменника чинників.

Варто зазначити, що вивченням даного феномена займалася ціла низка дослідників: В. Виноградов, А. Федоров, Б. Томашевський, Р. Будагов, Л. Тимофеев, А. Ревякін, А. Докусов, Г. Поспелов, Ю. Бондарев, Т. Бугайко, Є. Пасічник, С. Єрмоленко, Л. Ставицька, Н. Сологуб, Н. Волошина та ін.

В енциклопедії „Українська мова“ індивідуальний стиль трактується як «сукупність мовно-виражальних засобів, які виконують естетичну функцію і вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших» [57].

У тлумачному словнику подано таке визначення поняття: "Індивідуальний стиль — це іманентний прояв істотних ознак таланту у конкретному художньому творі, мистецька документалізація своєрідності світосприйняття певного автора, його нахилу до ірраціонального чи раціонального мислення, до міметичних принципів (принципів уподібнення) чи розкутого образотворення, його естетичного смаку, що в сукупності формують неповторне явище".[58]

Зауважимо думку вітчизняних мовознавців С. Єрмоленко, Л. Ставицької, Н. Сологуб, В. Виноградова щодо судження терміна „індивідуальний стиль“. Досліджуючи проблему ідіостилу дослідники зазначають: що для визначення цього поняття слід визначити проблеми не тільки суто лінгвістичного характеру, а й проблеми естетики.

Однак вчені, досліджуючи ідіостиль письменника зазначають, що відбувається залежність твору від художньо-образного аналізу, з якими пов'язані мовні явищами. Індивідуальна естетика створює слова, що відображають позамовний світ, де мовні одиниці набувають різних стилетворчих форм в ідіостилі та керуються естетичними законами

сприймання художнього тексту, через образні словесні ряди (епітети, метафори, порівняння). Різні компоненти художнього тексту можуть сприяти функціональній активізації слів із звуковою або колірною семантикою. Звідси художній текст виявляється як система художньо-зображальних засобів — тропів, як певна стилістична структура.

Особливу зацікавленість викликає створення троп у художньому тексті. Художньо-зображальні засоби у контексті художнього тексту є джерелом естетичного осмислення проблем. Вивчення естетичних функцій слова засобами художнього вживання експресивних троп дає можливість простежити та виявити мовно-індивідуальну манеру письменника, що націлює на осмислення відстежити дійсність засобів мови у відповідній системі нових літературних стандартів мовотворчого процесу.

При цьому в ідіостилі можуть об'єднуватися різні компоненти мовної реальності. Ідіостиль письменника безумовно впливає на розвиток його творчого процесу, у відповіднє норми, формує національних традицій мовної особистості. Про індивідуальний авторський стиль та мову художніх творів писав іспанський мислитель Хосе Ортега-і-Гассет: «Я кожного поета — це новий словник, нова мова, через які він дарує нам предмети... невідомі раніше»[63].

На сьогодні процес вивчення мови як державної так і іноземної є дуже актуальним. Особливість цього процесу обумовлена потребою суспільства. Тому в арсеналі молоді особистості необхідною умовою є вивчення декількох мов одночасно. Сам же Лишега, користуючись власною будовою речень, насамперед націлює молодь на здобуття та підвищення рівня володіння мовою, тим самим привертаючи увагу молодого читача до своєї творчості.

Виходячи з цього, можна зазначити, що виразності і емоційності мови Олег Лишега досягає не тільки добором відповідних слів, але й будовою речень.

На підтвердження цієї думки наводимо приклади:

«... Ви хотіли познайомитися з мадам Черепахою? Зачекайте трохи, пана Лоуренса нема вдома — він прийде, і ви познайомитесь., а вже Вона рекомендуватиме вас Етрускам, *s'il vous plait*...»[28].

Щойно торкнувся земляного дзеркала, як відчув, що все, діло зроблено і мені пора усуватись.. *Res est in vado*...»[29].

Невід'ємною складовою індивідуального стилю О. Лишеги є мова художнього твору, у якій митець відтворює своє естетичне кредо, сприймання та розуміння дійсності.

У вірші розділу «Нерест верхоплавок» спостерігається містика, яка пронизана духом смерті, де в циклі «Сон» несподівано з'являється шекспір.

Спостерігаємо написання власного імені з маленької літери. Це легендарно – відоме ім'я слугує авторською прикрасою і виступає актором-аматором. У вірш йдеться розповідь про дивака, що видавав себе за «шекспіра» і одночасно відбувається сценка, в якій ми бачимо того, хто ховається за іменем шекспіра, він прозвав себе поетом, а наприкінці каже «так, це я..», відзначаємо горизонтальну двокрапку – авторський розділовий знак літератора.

У художній мові митець виявляє свою індивідуальність: застосовує характерні лексеми, вислови, звороти, речення відзначаються певними особливостями у побудові тощо.

Існує суттєва різниця між мовним та індивідуальним стилем письменника. Слід відрізнити поняття стилю індивідуальної мови, від стилю письменника. З нашої точки зору мовний стиль — це ще один різновид, що характеризується індивідуальним своєрідним добром слів, фразеології, синтаксичних конструкцій.

Деякі дослідники ототожнюють поняття „індивідуальний стиль“ і „мова художньої літератури“. На нашу думку, такий погляд більш характерний для мовознавства, а для дослідження літературних явищ він є занадто вузьким. Поняття „індивідуальний стиль“ є ширшим за поняття „мова художньої літератури“: авторський стиль передбачає врахування не

тільки мовних засобів, а й тем, образної системи, композиції твору, художнього змісту та ін.

Наприклад, аналіз художньої мови на синтаксичному рівні передбачає спостереження за особливостями побудови речення, сполучення слів, їх порядку в реченні, характером зв'язків речень між собою, що дозволяє визначити особливості індивідуального мовного стилю певного митця. Мовний стиль, як зазначає О. Бандура, „це різновид літературної мови, що склався історично і характеризується певною сукупністю відповідних ознак ... певне їх сполучення і своєрідність функцій мовних засобів відрізняють один стиль від іншого“.

В ході аналізу художньої мови творів письменника з'ясувалося, що індивідуальні риси, притаманні поетові, належать слову взагалі. Визначний мовознавець О. І. Єфімов доводить: «Основним завданням аналізу словесної тканини художніх творів є визначення специфіки мови і стилю письменника, індивідуальної своєрідності його мовних засобів, у яких знаходять своє відтворення ідея і зміст твору».[62]

Г.О. Винокур висловлює думку щодо мови літературних творів та розвиває міркування відомого французького природодослідника Ж. Л. Бюффона: «стиль – це людина», схиляючись до думки, що *стиль – це сама мова*, і посилається на висловлювання Е. Сепіра: «... стиль – це сама мова, яка дотримується властивих їй шаблонів і поряд з цим надає достатньо індивідуальної свободи для вияву особистості письменника, як художника – творця...».[8]

Виходячи з цих міркувань, неповторність творчої манери письменника визначається, як стверджує О. Дойчик, домінантою його ідіостилю – комплексом когнітивних, емотивних та естетичних еталонів, характерних для особистості, які слугують психічною основою метафоризації і вербалізації картини світу у художньому творі і детермінують системою особистісних цінностей» [20, с.8]. Таким чином, учений вбачає у «домінанті» не просто

окрему рису чи ознаку, а надає їй перспективної ваги – дати можливість осягнути естетичні принципи побудови індивідуального авторського стилю.

Досліджуючи мовну особистість письменника, ми наштовхуємося на поняття індивідуальної мови, особистого стилю. При цьому індивідуальна особистість письменника реалізується в словесній творчості. У зв'язку з цим важливою видається думка Пилипа Селігея: «Ми судимо про автора не лише за тим, що він пише, а й як він пише. Мовлення характеризує людину навіть більше, ніж уміння триматися на людях, бо одразу виявляє її інтелектуальні можливості, рівень мислення, ерудицію, зрілість, загальну культуру. Словом, уста – мірило розуму...» [52]. Коли ж цією людиною є письменник, то його мовотворчість – це художній твір, у якому він виявляє через індивідуальне образне слово своє світосприйняття.

Доречно зазначити, якщо мовна манера письменника може служити зовнішньою прикметою особистості письменника і її життєвої манери, то чи не може мова письменника служити також джерелом наших відомостей про саму особистість письменника, своєрідним документом.

Не з чим незрівнянна поезія Олега Лишеги дає нам підґрунття висувати якусь придатну типологію, що могла би без решти питань зануритися у світ трансцендентних надприродних можливостей.

Сам поет у коментарях ретельно уникає термінів, пропонуючи натомість містке поняття "І все те, що може бути приручене чи неприручене, - двояке. І в цьому, мабуть, є така діалектика: світ складається з великого світу прирученого і неприрученого, воно пульсує - так, так, туди, сюди... і в цій рівновазі поет стає на боці неприрученої природи, яка завжди може зробити несподіваний хід" [33].

Вадим Трінчій, автор однієї з нечисленних інтерпретацій поезики Лишеги, підкреслює повністю протилежні інфантильності аспекти, також властиві текстам Лишеги.

На думку вченого, вони створюють образ автора саме як людини, свідомість якої наділена дидактизмом мовлення, чіткій відповідності авторського "Я" автора.

«Я відкритий. Був такий час, коли поети київської школи не давали одне одному навіть читати своїх віршів, аби не перебрати образів одне у одного. Вони культивували закритість. А у мене немає образів, немає що красти. Коли злодій зайде у мій курник – розгубиться раптом. Він або не побачить жодного образу, або всі кури здадуться йому дивними. Він не знатиме, що робити.» [18].

«Я не пишу прикладних віршів. Я бачу поезію, яка в своїй суті є абстрактною. Вона говорить відразу про все. Є, звичайно, і прикладні жанри – оди, наприклад. Але справжня поезія абстрактна. Зараз наше сприйняття поезії змінюється...» [18].

Стосовно Лишеги останні міркування видаються особливо доречними, адже мова його поезії ніби навмисне «суха, демегафоризована (образну думку він завжди конвертує у пряме враження: ніби, здавалось, неначе...), тут немає будь-яких «прикрас» (на кшталт зменшувальних суфіксів чи пестливих лексичних форм). Крім того, вона позбавлена будь-яких прикмет - може бути, то бейзик інгліш, суахілі, лише перекладені українською» [18, с. 23].

При цьому, більшість дослідників, звертають увагу на «побутовість» мови Лишеги, як правило, згодом підкреслюють її - побутовості - оманливий характер: «Носіями його поезії є не слова і навіть не образи, а те, що постає за ними, як примарне біле передчуття інобуття, іншого світу, іншого змісту, котре несе прозоріння і надію» [55].

Сприйняття мовного світу поезії та есе О. Лишеги тісно пов'язані з проблемою стосунків, де відбувається само промовляння слів «Я-Ти», «Я-Воно» до «Я-Ти» через якусь подію, виокремлюючи діалогічне сприйняття ліричного героя таким чином порівнюючи його до первісної людиною або сучасним уявленням про її мислення.

Філософія діалогу в поетичній творчості Лишеги виявляє себе одночасно, як унікального суб'єкта з поміж інших. Автор часто націлює читача на перспективу зображення світу, наділяє голосом тих, хто зазвичай не промовляє. Його поетична творчість пронизана ритмікою та інтонування, де ноти для письма черпає через власну звукову інструментацію, внаслідок якої виникає низка окличних речень: реплік поетичного діалогу, в яких речі, звірі, природні явища здобувають здатність виявити власні неповторні голоси.

Формально це звуконаслідування опосередковане постійним повторюванням певних структур в тексті. Таку повторюваність можливо трактувати як діалог між текстами, найяскравіше виражений в есе митця.

Сам О. Лишегою репрезентував свою творчість, як своєрідну проекцією авторського міфу первозданності.

Висновки до першого розділу

Здійснивши аналіз опрацьованих нами джерел, виводимо наступне, що даною проблемою цікавилися вчені різних галузей науки, зокрема філософії, психології, лінгвістики та педагогіки, даної інформації недостатньо, тому цей феномен в науці потребує подальшого вивчення.

Аналізуючи поняття «мовна особистість», бачимо, що це явище є складним, недостатньо дослідженим і має велику кількість тлумачень. Зазначимо, що складові поняття «мовна особистість» теж є відображенням її сутності і саме вони надають посильну допомогу у розумінні того, як цей термін виник, формується та розвивається. До того ж у понятті мовна особистість деякі автори наголошують на різних факторах її формування.

Дана проблема завжди перебуває у центрі досліджень учених різних наукових сфер: мовознавства, психолінгвістики, лінгводидактики, культурології.

З розвитком технічного процесу зростає потреба у формування високорозвиненої особистості, яка вміє здобувати інформацію з різних джерел, володіє декількома мовами одразу, засвоює їх на професійному рівні та вміє застосовувати способи передавати її в своїй творчій діяльності.

Отже можна зазначити, що мовна особистість – явище досить складне, яке містить також індивідуальний аспект та потребує постійного вдосконалення.

Деякі вчені стверджують, що індивідуальність формується через внутрішнє ставлення до мови, на те, як людина націлена виражати власні мовні значення. Тому формування мовотворчості Олега Лишеги виражається в системі засобів індивідуального стилю і реалізується не тільки в його оригінальних, а й перекладних творах.

Характерною рисою мови творів є поєднання первослова з абстрактною книжною вченістю, саме власну мовотворчість автор вбачав в первісних печерних нарисах.

Протягом багатьох століть, велика кількість вчених на основі народної високоінтелектуальної літературної мови, яка б в свою чергу дорівнювала б мовам культурних народів, намагалися розширити вже існуючі функціонально-стильові межі української мови .

Отже, з огляду на вищезазначені визначення, можна тлумачити, що стиль письменника, враховуючи його систему мовно-виражальних засобів, які він використовує в художніх творах виходить за межі мовних норм та це явище в сучасній лінгвістиці можна тлумачити як індивідуальну авторську манеру письма. Що надалі віднесе Лишегу на новий щабель сучасної літературної мови.

Користуючись мовою свого часу, письменник відбирає, комбінує і створює слова й словосполучення відповідно до свого світобачення, ідейно-естетичного задуму, об'єднуючи ці слова у своєрідну індивідуально-авторську систему.

Проте в основі мовотворчості письменника лежить загальнонародна мова, її система й структура, словниковий склад. Суть індивідуальності письменника полягає не в створенні абсолютно нових образів, слів, словосполучень, а в постійному їхньому оновленні та зміні.

О. Лишега мав свій погляд на особливості формування української літературної мови. Він вдавався до створення авторсько стилю письма, цінував попередній досвід української літературної мови і не раз підкреслював високу вартість літописів, бо був прихильником .

Письменник намагався надати „високого стилю” своїм творам над якими він працював. В такому випадку поет компенсує нестачу засобів абстрактного вираження, будуючи закарпатський природний колорит, де ”власна” продиктована лексика стала необхідним компонентом та засобом реалізації мови фактів, що підкреслила його освіченість, як високорозвинену культурну особистість, високий соціальний стан.

Світогляд письменника є виявом його внутрішнього світу та завжди відображається у мові його творів.

Індивідуальний стиль О. Лишеги виражений системою засобів, здійснюється в оригінальності текстів творів письменника, де письменник виступає як високорозвинена мовна особистість, яка визначила його глибоке зацікавлення українською словесністю, українознавста, та стало помітним кроком у процесі відтворення нової української літературної мови.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРНО – СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ОЛЕГА ЛИШЕГИ

2.1. Сленг як передумова формування мовотворчості Олега Лишеги

Термін «сленг» викликав і викликає безліч розбіжностей серед лінгвістів. Існує величезна кількість досліджень цього мовного феномена, однак, точного визначення сленгу досі немає.

На підставі різних тлумачень нестандартної лексики та аналізі понять, які належать до сленгу, ми виводимо наступне визначення: сленг - це особливий історично сформований лексичний пласт англійської мови, що включає виразну лексику, яка надає характерну особливість мові письменника.

Очевидно, що сленг дуже різний, він здавна існує в мовному просторі, хоча і вивчатися почав лише наприкінці ХХ століття. Сленг неоднорідний щодо джерел формування. Сленгова лексика будувалася як на питомому ґрунті, так і на основі запозичень із різних мов, передусім англійської.

Очевидно, що питома лексика була значним джерелом для сленгізмів. По суті, розмовні слова можемо тлумачити як сленг, однак від сленгу їх відрізняє відсутність соціальної зумовленості. Варто взяти до уваги, що слово, що має запозичений корінь, але питомий афікс, – вважаємо незапозиченими, корінними. Наприклад, *ковидентяко*, має запозичений корінь *ковід-*, але питомий суфікс – *атк* (о).

Безперечно, на формування сленгу вплинула англійська мова, мода на сленг у якій стала модою й в українському мовленні. На переконання авторів колективної монографії «Феномен українського молодіжного сленгу»

(Ю. Мосенкіс, П. Грабовий, О. Фурса), «деякі явища англійського сленгу нагадують подібні явища українського та російського сленгів» [67, с. 107].

Сленг як варіант розмовної лексики завжди має стилістичне забарвлення, переважно зниженого плану. Сленг – засіб вільного та незалежного спілкування. У процесі такого спілкування мовець намагається вивільнити й мову, не вживати нормативні слова, віддати перевагу ненормативним. Загалом у передмові до свого «Короткого словника жаргонної лексики української мови» Леся Ставицька зазначає: «функціонально-стилістичний параметр жаргонної лексики насамперед пов'язаний із потужною сміховою першоосною» [75, с. 11].

Так сталося, що сленг завжди має соціальну орієнтацію. Як зазначається в лінгвістичній енциклопедії «Українська мова», «він постає у соціально зумовлених групах. чималих верств носіїв мови, пов'язаних не лише груповою, корпоративною спільністю, а й просторовою...» [86, с. 600]. Природа сленгу – соціальна. Його походження сягає часів арго, часів низової мови, коли знеможені верстви населення спілкувалися простою, а то й зашифрованою мовою. Сьогодні ж сленг скоріше це мода, ніж певні традиції.

Сленг пов'язаний із професійною сферою як соціальною. З огляду на це й класифікують сленг відповідно до популярних професій, наприклад, медичний, комп'ютерний, сленг шоубізнесу та ін. Окрема сфера – молодіжний сленг. Сленг увиразнює певну професію, певну соціальну групу. Через сленг мовець самопрезентує себе, виявляє через вивільнені слова. Сленг звільняє від офіційних пут – професії, професійної мови, решті-решт, літературної, нормативної мови. Мабуть, сленг і приваблює мовців своєю свободою та невимушеністю.

Сленгова лексика постає як така на тлі стилістично нейтральної. Звісно, стилістично нейтральні слова є базою мовленнєвої практики, навіть сленгової. Вони є базою й для творення ненормативних слів. Серед сленгу є відповідники до літературних слів, наприклад: *машина* - *медичний шприц*; *пивасик* - *пиво*. Часто важко провести розмежування розмовної та сленгової

лексики. Наприклад, суфікс *-ик* використовується в розмовних словах (*котик, столик*). Мабуть, надійний критерій – тематичний, тобто де поширене слово, у якій сфері чи групі.

Фактично, сленгові лексика – це розмовна, однак має звужену сферу функціонування. Сленгові і розмовні слова мають однакоє емоційно-експресивне забарвлення, постають на основі різних асоціацій та переосмислень.

Постать Олега Лишеги, дуже цікава й багатогранна, постає хорошим викликом для дослідника його творчості. Адже навіть приблизно, у загальних рисах, окреслити його особистість – завдання не з легких. Самобутність і величина письменницького таланту О. Лишеги – «дорогоцінний камінь, що не скромно ховається за стіною з червоної вохри».

То ким же був Лишега і чому про нього варто говорити? Лишега був скульптором, драматургом, перекладачем. Завдяки його перекладацькій роботі українці познайомилися з Девідом Лоуренсом, Езрою Паундом, Томасом Стернзом Еліотом, Робінзоном Джефферсом, Генрі Торо, Сильвією Плат і багатьма іншими. Цей вияв його голосу можна спостерегти у відомій п'єсі «Друже Лі Бо, брате Ду Фу», яку сам автор називає п'єсою про Україну. За його словами, він зміщує в часі китайських поетів Лі Бо і Ду Фу, щоб відіслати їх у провінцію на перевиховання, як відсилали українців. Деякі свої враження від побаченого він втілював у есеях. Лишега був поетом. Або ж гончарем – лише у вимірі слова. Його верлібри захоплюють з першого рядка оригінальністю і чесністю.

Простотою, що межує пліч-о-пліч із відвертістю. Ключем до розуміння «мови» письма Олега Лишеги може слугувати репліка самого ж автора в розмові з Тарасом Прохаськом, де він порівнює свою творчість із гончарством: «Своєю рукою я хочу щось народити, а не вбити. Хочу народити якусь форму. У цьому випадку вірші мої дуже подібні до гончарства...»

Сам же Олег Лишега в інтерв'ю Надії Величкан – журналістці ТРО «Тисмениця» – так характеризує свій рід діяльності, що сягає ще предків: «І я зараз чи пишу щось чи щось там малюю, але я хотів бути добрим майстром.. Умерти добрим майстром.. Щоби там не було халтури.. В моєму житті.. Тому що, мені здається, наше життя настільки стало якимось таким відносним, і поняття доброго ремесла трохи знецінилося, забулося.. Так що я далі продовжую ту саму професію – кушнірську, – тільки в іншій формі..»

У творчості Олега Лишеги є образ «червоної вохри». У ньому автор вбачає слово, що, попри відсутність великої кількості художніх засобів-«прикрас», має велику силу. Червона вохра, що свого часу була однією з перших барвників, мінеральною червонобрунатною фарбою, сигналізує про постійність (і навіть вічність).

Вона знаменує собою закарбований митцем на стіні скарб, що з плином часу, зі зміною епох, залишається недоторканим. Червона вохра певною мірою відображає магнетичність Лишежиного слова, природне бажання вдумливих читачів перечитувати його роботи знову й знов. Олег Лишега натхненно писав: «Я б хотів, щоб слово моє було просто червоною вохрою. І щоб воно було дуже бліде, щоб там не було – мені навіть думати про це важко – якихось красивих вензелів, ваговитих метафор, як мають під собою дуже багато пластів...» [45, с. 47].

Саме тому доцільно й корисно про Лишегу провадити діалог, досліджувати його тексти і перейматися його нестандартним, «лишегівським», баченням світу.

Яскравим прикладом використання нестандартної лексики слугує інтерв'ю літератора, де на його тлі сприймаємо найтонші відтінки різноманітного стилістичного забарвлення слів-синонімів.

«...Вони будували свій простір, **сакральний простір**, у якому домінувало світло, **емановане** словом...»

«...Можна сказати, що ця школа постала з того повітря, з того зітканого дивним чином простору, з тієї **амальгами** київської...»

Поет уміло використовує нейтральну лексику, і з її допомогою розв'язує найскладніші мистецько-творчі завдання. Нейтральна лексика – це найкращий спосіб відтворення реальності і її подій, осіб та їх характерів.

Звідси впливає наступне, що серед стилістично - нейтральних слів автор використовує лексику, що відображає сучасний навколишній світ та лексеми, які за походженням належать до жаргону.

«Хтось розповідав, що від львівської публіки не знаєш, що очікувати. Я знаю франківську публіку, тисменицьку, там котам читаю. Київську публічку знаю. Лінкольн-центру публічку знаю. Не знаю, чого хочете ви?", - ставить риторичне питання Олег Лишега.

"Я розумію небезпеку сьогоднішніх моїх алюзій: виставити тут у кафе (філософія кафе налаштована на флірт, на розмиття) скульптури "бабів" навпроти гламурних костиркових... Говорю вам ці речі, вам, хто живе повноцінним комп'ютерним життям, які намагаються вистрибнути з цієї матерії і поглинутись у комп'ютерний світ...", - додав О. Лишега.

Відповідно до контексту, у якому вживаються певні лексичні одиниці, виділяємо основні групи лексики.

По-перше, це русизми, суржикові слова або мовні звороти, запозичені з російської мови або побудовані за зразком російських слів і виразів.

Приміром такого мовного звороту слугує інтерв'ю літератора:

«То дуже делікатний і тихий чоловік. Тільки грає "кавалера", а репутація "буйного" радше стосується літературних баталій...»;

По-друге, це різні запозичення, тобто слова що прийшли з інших мов. При цьому запозичуватися може різний елемент слова: слово, морфема, синтаксична конструкція. Запозичення – дуже давній процес, від часу найдавніших міжмовних контактів українська мова накопичила чимало чужих слів. Багато запозичених слів адаптувались до законів української мови.

Як ми вже зазначали, саме іншомовна лексика є базою виникнення сленгових слів. З одного боку, запозичується сленгова модель. Наприклад,

англійське слово *like* як сленгові відповідає українському типу (*Я тину тут просто так стою?*). Запозичуватися може ціла лексична одиниця, часто в транслітерованому вигляді (*мані*). Запозичується часто сама інтонація, саме емоційне забарвлення, ставлення до дійсності (*чікі-нікі*).

На думку авторів монографії «Феномен українського молодіжного сленгу» часто «для запозичення англійських слів у загальний сленг немає таких вагомих підстав» [67, с. 142]. Виняток, можливо, становлять татуйовані сфери (алкоголь, секс), де є намагання мовців приховати свої комунікативні наміри.

Для доказу саме цієї думки наводимо приклад «лишегівських» сленгізмів у написанні есе «**Adamo et Diana**» (що в перекладі означає «Адам і Діана»), свідчать про те, що ці нові вирази «**De Luminis**», «**De vita**», «**De rosa**» фіксуються елементом мови, створеної для кола друзів митця і ніхто крім них не буде розуміти значення слів, як згадку про свою молодість у Києві і Львові.

Лексика – це динамічна система, вона розвивається оновлюючись. Оновлення відбувається через старіння лексики, і через появу нових слів. Це взаємопов'язаний процес. Сьогодні час великої глобалізації, і він впливає на склад лексики, яка зазнає неабиякого припливу запозичень. Нині неконтрольований потік іншомовної лексики.

Актуальним у наші дні є введення контролю за припливом іншомовних слів, не допустити безконтрольності. У контексті великої кількості запозичень у сучасній літературній мові запущена робота термінологічних комісій, що розробляють термінологію, збалансовану за своїм складом, у якій би належне місце – для питомих слів, певне місце – і для запозичених.

Запозичені слова відіграють важливу роль у контексті творів Олега Лишеги. Їх він уживає багато, для підкреслення парадоксальності, незвичайності, а часом і вишуканості. Іншомовні слова для автора – крок в іншу реальність, відмінну від української. Так, Олег Лишега пише: «...Пангассіус!.. я згадав.. Пангассіус!.. риба Пангассіус.. нею мене

частували у ресторанчику на Рейні., десь звідти вирушали рицарі у хрестовий похід на Святу землю.. Майнц.. Кобленц.. Золотий Рейн..» [48]. Крім того, власні назви – найменування чужих територій спосіб зануритися у якийсь дивний світ, цікавий, сповнений чудес.

Отже, іншомовній лексиці у творах Олега Лишеги належить чимале місце. З її допомогою автор типізує ситуацію, подає її як незвичайну, вишукану, неординарну, на основі неоднаковості свого і чужого.

2.2. Характеристика фразеологізмів у прозових

творах Олега Лишеги

Фразеологізми – важлива складова мови і мовлення. Рівень досконалості мови завжди оцінювали за її фразеологічним складом. Ще Олександр Потебня наполягав на особливій виражальній силі стійких висловів.

Фразеологізмам належить важливе місце в мовленнєвій практиці – у розмовно-побутовій мові, у художніх творах, публіцистиці. Фразеологія створює особливий стиль інакомовлення, увиразнення ситуації. Сьогодні роль фразеологізмів мало вивчена в художніх творах сучасності, при цьому є напрацювання щодо фразеології класичної літератури.

Фразеологізми формують особливий підстиль у межах художнього стилю, бо самі фразеологізми – це мікроситуації, у яких приховано певні образи й герої. Фразеологізми завжди можна розгорнути до твору більшого. Однак, їх сила якраз у стислому обсязі, за допомогою якого можна надати влучну характеристику.

Фразеологізмів багато у мовленні класиків української літератури, але ж власне, вони й розвивали нашу фразеологію, актуалізували її через свої

твори, доносили до читача. Слід зазначити, що сучасні автори не всі сповна послуговуються фразеологічним багатством мови. Не тому, що в мові немає стійких висловів, а тому, що їм бракує цих знань, або вони лінуються заглядати до словника.

Безперечно, послуговування фразеологізмами передбачає певне вміння, однак це того вартує, адже читач завжди краще сприймає цікавий і виражально значущий текст. Фразеологізми – потужний виражальний засіб, вони відтворюють дійсність – експресивно та емоційно.

Експресивна потужність фразеології пояснюється тим, що в їх основі вже закладена образність – метафоричність, метонімічність, порівняння, синекдоха. Тому є відмінність між словом і фразеологізмом. Слово може бути нейтральним й експресивним, а фразеологізм завжди зберігає експресію, яка в художньому творі посилюється.

На думку Лариси Григорівни Скрипник, фразеологізми, справді набагато більше формують виразність, експресію, містять оцінку [77]. Фразеологізмам хоча і властива номінативна функція, але вона інакша, ніж у слів. Фразеологічні одиниці завжди образно називають предмети, явища, дії, характеризують людей.

Дослідниця І. Б. Голуб наголошує на естетичній ролі фразеологізмів. Оскільки вони образні, метафоричні, то вони й оцінні, і формують естетичне виховання. Відомо, що призначення художнього твору – дарувати читачам естетичну насолоду, аби вони відчували, наскільки життя прекрасне. Тому, важливо вміти добирати фразеологізми і з їх допомогою конструювати художній текст. Одним словом, фразеологічні одиниці – важлива структурна одиниця художнього твору, його образна, оцінна, емоційна та естетична складова.

Відомо, що фразеологічні одиниці як структурні компоненти художнього твору вивчали багато вчених, з-поміж них такі: Ю. Прадід, В. Білоноженко, М. Коломієць, В. Вакуров, І. Гнатюк, В. Калашник, В. Кононенко, В. Жайворонко тощо. Дослідники зазначали різні функції

фразеологізмів, естетичну роль фразеологізмів, особливості їх семантики та структури.

Фразеологізмів у мові величезна кількість, вони містяться у фразеологічних словниках, у діалектологічних фразеологічних словниках, у збірках прислів'їв і приказок та ін. Автор використовує фразеологізми як готові одиниці, намагається пристосувати їх до змісту свого художнього твору. По суті, настільною книгою письменника повинен бути фразеологічний словник, який він повинен нашаровувати на той художній шедевр, який він створює. Твір стає образним завдяки фразеології.

Фразеологізми дозволяють створити колоритні образи, з акцентом на національно-культурний компонент. Наприклад, *дівчина, як верба; дівчина як калина* та ін. Фразеологізми дозволяють відтворити зовнішність людини, навколишнє середовище, висловити до них ставлення. Наприклад, вислів *підвести під монастир*, має негативне забарвлення, дозволяє автору висловити негативну оцінку події.

Таким чином, фразеологізми виконують різні функції в художньому творі:

- називають певні ситуації, події, явища, осіб;
- надають експресивну характеристику певним ситуаціям, подіям, явищам;
- образно типізують осіб;
- естетично підкреслюють ситуацію;
- мають когнітивну функцію;
 - дозволяють наочно або приховано висловити ставлення до описуваного в художньому творі.

Фразеологічні одиниці націлюють читача на уявлення про щось та слугують для вираження емоційного ставлення до предмета розповіді.

Олег Лишега по-новому осмислює фразеологізми, а це, у свою чергу, збагачує мову загалом. Фразеологіми Олега Лишеги завжди у вишуканому місці, у незвичній позиції, у невластивих контекстах.

Дослідники у своїй монографії зазначають, що найкращий художній засіб – трансформація фразеологізмів, «які неодмінно передбачають стилістичну мету, бо вони впливають з прагнення письменника органічно поєднати, злити воедино з контекстом загальновідомий вираз, уточнити й деталізувати значення фразеологічних одиниць в зв'язку з конкретною ситуацією художнього твору» [59, с. 10].

У репрезентованому есе О. Лишеги «Флейта землі і флейта неба» існує іронія, яка в окремих випадках являється через залучення фразеологізмів і їхнього доволі таки вільного перекладу. Наприклад, Олег Лишега пише: «Тобто ***unus vir nullus vir*** (одна людина - не людина) – однією рукою не заплещеш в долоні? Аякже. Бо кажуть ***ipsa se velocitas*** (фактична власна швидкість) – навпростець тільки ворони літають.. Або: скоро робиться, сліпе родиться. Тобто, подивитись на Захід зі Сходу? Але чи не буде це ***mugle hiccum*** (магл ікнув) – видоїти цана? ***Hi: infelix mus est cui non lare plus est*** (Один з тих невдалих роботодавців, які більше не гавкають) – бідна та миша, котра лиш одну дірку має. Або й так можна ще сказати: ***in mango magni capiuntur flumine pisces*** (у манго великий ловив річкову рибу) – великому й велика яма» (Олег Лишега). Олег Лишега майстерно використовує фразеологізми.

У наступному контексті Олег Лишега вживає фразеологізм: «І коли смакував його, у мене часто було відчуття, що п'ю з реальним чоловіком, хоч, повторюю, для багатьох він уже ***lupus in fabula***, (вовк у казці) якщо не більше» (Олег Лишега).

І далі автор конкретизує зміст у такий спосіб: «Це ніби про нього: ***in altum tendens cadit ab alto*** (у високій розтяжці падає з висоти) — високо літає – низько сідає..» (Олег Лишега).

Олег Лишега нерідко звертається до читача, і це здійснює через фразеологічний контекст: «Як неважко здогадатися нашому любому читачеві, котрий, як то кажуть ***liguam caninam comedere*** (лигуам собача їжа) – з'їв собаку на таких штучках, – оце і є усім нам відомий "людський час", а

те дерево – народ, або інакше – "небесний час" *lassus tamquam caballus in clivo* (втомився як поні на схилі) – *втомився як собака..»* (Олег Лишега). Далі автор переконує у значущості фразеологізмів: «Особливо у пізніх одах. А хіба не втомишся? *luna latrantem canem non curat* (місячному латрантєму псу все одно) – *пес виє, а місяць світить.. inops potentem dum vult imitari perit* (безпорадний потємтем поки він хоче скопіювати втрачений) – *з їжака не буде бика...»* (Олег Лишега). Автор переконаний, що читача врають його фразеологізми.

Використовуючи такі словосполучення у реченні, Олег Лишега збільшує експресивний фон повідомлення, у такому випадку фразеологізми створюють своєрідний модальний план речень, а саме: виражає ставлення мовців до дійсності, передає багатобарвну гаму емоцій, допомагає налаштуватися на український мовно-культурний простір.

Фразеологізми як семантично нерозкладні одиниці співвідносні часто з одним словом, із словосполученням, можуть мати й описовий характер. Значення фразеологізмів не співвідносне цілком зі значенням компонентів фразеологізму.

Фразеологізми, які використовує Олег Лишега, фразеологізми своєрідні за семантикою, це інноваційні одиниці: *одна людина - не людина, фактична власна швидкість,— видоїти цапа*. Це своєрідні крилаті вислови.

Неординарними фразеологізми Олега Лишеги є за структурно-граматичними характеристиками. Поширена модель – це дієслівні фразеологізми (дієслово + іменник з прийменником (чи без нього)): *пес виє, а місяць світить.. – з їжака не буде бика; з'їв собаку на таких штучках; високо літає – низько сідає..; однією рукою не заплещеш в долоні; навпростець тільки ворони літають; скоро робиться, сліпе родиться*. Усі ці фразеологізми виконують підсилювальну функцію.

Дієслівні фразеологізми загалом визначальні для української мови. Важливі вони і в дискурсі Олега Лишеги. Для автора – важлива дія, а герой –

це її виконавець, дія – це ознака сучасної енергійної людини; з іншого боку, важлива не дія, а поведінка людини, її енергія, те, що робиться.

У зв'язку з тим, що дієслівні фразеологізми відіграють центральну роль у його творах, вони визначають і провідну ідею твору: дух, енергія, діяльність. Тому переважають односкладні дієслівні речення – із присудком-головним членом речення.

Уживання дієслівних фразеологізмів зумовлює експресивність творів Олега Лишеги. Дієслівні фразеологізми відтворюють характеризуально-дієву позицію автора через уникнення позиції «герой», натомість представлення позиції «діяч». Характеристика-дія – от визначальне ставлення письменника Олега Лишеги до відтворюваних ним подій і явищ.

Таким чином, дієслівні фразеологізми Олег Лишега майстерно вплітає у свій текст, надає героям дієвості, активності, цілеспрямованості. Власне, ці одиниці визначають його особливий стиль, характеризують його мовну особистість.

Особливими є ситуації, які змальовує у своїх творах Олег Лишега, тому специфічні й фразеологізми, які він використовує. Його фразеологізми заґрунтовані на протиставленні, що підсилює виразність та експресію твору. Автор занурює читача у низку фразеологізмів через дію-характеристику, при цьому фразеологізми виконують роль так званого «конверта», придатного до вживання як текст у тексті.

Фразеологізми в тексті Олега Лишеги не сприймаються як звичні та усталені одиниці, вони звучать по-іншому, інакше, вони створюють певний інформаційний простір, експресивний, оцінний, вишуканий.

Відзначимо, що традиційні та нетрадиційні засоби створення образного мовлення умовно створюють статус і функції власних назв у творах, визначають власні назви як універсальну категорію іменників, які використовують з метою виділення одиничних об'єктів, які виражають одиничні поняття і загальні уявлення.

Звідси власне виникає назви проміжне положення між іменами реальних і вигаданих предметів, тому що: вони не існують в дійсності, а базуються на основі досвіду літератора; - створюються за моделлю реальних і нереальних предметів з урахуванням їх належності до певного ономастичного поля.

Кожен письменник вживає власні назви відповідно до своїх власних методів і конкретних завдань, які він ставить перед собою під час створення того чи іншого твору. Одна і та ж назва може слугувати різним цілям. За своїм задумом автор може встановити в художньому творі зв'язок між назвою та його носієм.

Олег Лишега пише: «...Чи можна їх назвати **Високими Одами** чи **Гімнами**?... Он та хмарина трохи нагадує патетичного, незрівнянного дуче, ось він виголосив полум'яне слово, і на виноградники понад **Тібром** закрапав тихий дощ. Ось небом квапляться довгі трубадури, у них обвислі від вина і співи животи, вони ніяк не знайдуть Пезаро, трохи перебрали.. Ось налітає величезний **Сигізмундо Малатеста** і над Флоренцією раптом випорожнюється зі страшним гуком і помпою..» (Олег Лишега). Ми бачимо, що фразеологізуються власні імена, вони набувають особливих змістів. Далі письменник зауважує: «Ану, пригляньмося пильніше – чи нема там самого пана з панів, Езри Паунда? Є! Він там, між усіх їх, такий самий занесений, строгий з профілю. У всіх він — у **Белліні, П'єтро** дяля **Франческа, Фра Анжеліко, Дуччо, Джотто**..» (Олег Лишега). Цей контекст показує особливе вживання власних імен.

Можна стверджувати, що власні назви набувають семантичного та емоційного потенціалу, котрий накопичується в процесі розвитку тексту через авторські та персонажні характеристики позначуваного об'єкта – носія назви. Олег Лишега фразеологізує займенникові слова: «... Так, але в нього є **Тут**, що найближче до **Мене з Тобою**, доторк до смерті-народження...Це вам не байка про хитромудру черепашку **Ні**, це **Вона і Ви** – вона з чорно-бурих лисячим боа на шиї ...» (Олег Лишега).

В цьому випадку можемо зазначити, що власні імена і назви передають місцевий колорит митця, відображають історичну епоху та є невід'ємним елементом та засобом відтворення.

Досліджуючи твори О. Лишеги, нашо́вхуємося на синонімічний повтор у реченні. Загалом у творах письменника чимало різних синонімів, а саме: «...він раптом побачив **її**, але не тут, поруч, а там далеко, на **її** роботі, на восьмому поверсі Інституту кібернетики..., як у проривах між задушливими хмарами, **її** уста окреслили профіль свого голосу, **її** уста виліплювали свою постать з покірливого мовчання, але це мовчання ще більша таємниця **її** голосу. Як **її** голос знайшов його тут, за цими мурами, чому, знесилений такою дорогою, **її** голос ранить у саме серце...» (Олег Лишега).

Твори Олега Лишеги народжують різні крилаті вислови, які розгортаються далі в тексті; «... Які ж то **фрукти** – то **плоди-и..**". Вона розтягувала слово "**плоди**", округлюючи очі. – "**Плоди-и-и**, чуєте, плоди-и, а ви кажете **фрукти.. Фрукти** що, фасоля, фінік можуть бути **фруктами**, але все, що на дереві, – то **плоди-и..**" «...**він побачив** сьогодні **у себе в оці** **вчорашню сльозу** **він побачив** назавтра **у себе в оці** **вчорашню сльозу**» (Олег Лишега).

Як показує попередній текст, Олег Лишега робить багато повторів. Це навмисна практика. Слова повторюються й обігруються. Причому повторюються спочатку слова, а потім цілі вислови. Такі повтори – це не стільки уточнення, скільки поступове розгортання ситуації, нагромадження смислів, побудоване на градації.

Автор доволі вільно поводиться із пунктуацією. Він довільний у використанні розділових знаків, хаотично використовує тире. Довільність співвідносне із вишуканістю думки. Це створює особливу картину твору.

Беручи до уваги ці факти, що для постійного фіксування словотворчого процесу обсервації світу Лишега потребує додаткових пунктуаційних увиразнень – приміром цього є авторська двокрапка («...»).

Додамо, що «двокрапка» – це також своєрідний пунктуаційний компроміс між занадто короткою й малозначущою крапкою та надто багатозначною та тривалою трикрапкою.

Цікавим є одне з інтерв'ю Олега Лишеги, у якому він зазначає: «до ідеї використання двокрапки я дійшов самостійно, незалежно від досвіду Торо» (Олег Лишега). У своїх текстах Лишега часто використовує поетику «двох крапок», і це створює особливі візуально-тактильні враження.

2. 2. Метафора як ефективний засіб висловлювання

Метафора - це один з найбільш поширених у мовознавчій науці троп, без якої не можна уявити майже жоден художній твір. Метафора відома ще за часів Аристотеля, та, незважаючи на це, вона була й залишається в центрі уваги дослідників.

Метафору в українській лінгвістиці вивчали І. Білодід, Л. Булаховський, О. Тараненко, Л. Мацько, Т. Сукаленко, Л. Пустовіт та інші.

Метафора – це особливий процес, який відомий ще здавна. В лінгвістичній енциклопедії «Українська мова» під метафорою розуміють «семантичний процес, за якого форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного об'єкта позначення на інший на основі певної подібності між цими об'єктами при відображенні в свідомості мовця» [102, с.334]. Такої ж думки дотримується О. Тараненко, акцентуючи також на подібності предметів.

Метафора заснована також на порівнянні. Подібні предмети порівнюються і запозичують один в одного назву. Через подолання суперечності постає експресивність.

Метафора – цінне знаряддя мовця, і в різних ситуаціях вона увиразнює спілкування, робить його неповторним. Ще більше це спостерігаємо в художньому дискурсі. Без метафори останнього не може бути. І тут теж

проявляється майстерність автора – у використанні метафори, у доречному підкресленні з її допомогою певного явища – образно і вичерпно.

Метафора – універсальний складник художнього твору. З її допомогою автор характеризує і навколишню дійсність, і явища природи, і поведінку людини, і її зовнішність.

Індивідуальний стиль Олега Лишеги позначений цікавими й нестандартними метафорами, що, у свою чергу, створюють такі ж вишукані образи. Наші приклади підтверджують цю думку.

Так, у тексті Олега Лишеги «Буває, першу стежку для неї в різкім вечірнім холоді *пробивають грудьми журавлі*, надсилаючи з того місця, де ще *хмари, здається, у їхній крові...*» є кілька метафор, і вони підпорядковані створенню похмурого образу: *пробивають грудьми журавлі, хмари ..у їхній крові*.

Автор зосереджує увагу на внутрішньому світі героя, і це засвідчує метафора *свідомість не довіряла*: «Його *свідомість не довіряла журавлям*. Весна надто плутано пояснювала йому про свої принади, він не вірив птахам, чий далекий голос вже давно завмер, більше того, боявся, що за якусь сотню кілометрів уся згряя поляже...» (Олег Лишега).

Олег Лишега обожнює не тільки людину, а й предмети побуту. Сокира в нього постає як жива, вона спочиває, її лезо розкраює сон: «...Сьогодні вночі побачив сокиру збоку.. *Яка вона жива..* Ніби прилягла на підлогу, спочиває.. Поруч і брусок прихилився.. *Яка вона завзята і уві сні..* Ні, вона не знає сну — її лезо розкраює сон.. І роса аж проступила на воронім обусі.. Удар потребує точності.. Але в останню мить вирішує сокира...» (Олег Лишега).

Для автора метафора – це спосіб тихо й приховано показати наміри героя. Герой щось приховує, справжні думки його інакші, і метафора дозволяє їх «зафарбувати», «притінити». У попередньому контексті герой має невисловлену агресію. Очевидно, він ненавидить усе оточення, а сокира, яка спить, – приховані його порухи ненависті.

Метафора привертає увагу письменників. Для митців – це спосіб бути інакшим, самовиразитись, здійснити самопрезентацію. Для митця – звичайні слова – це лише назви, а метафора те, що в центрі художнього твору. Переосмислюючи, митець прагне створити щось нечуване й небачене раніше.

Метафора промовляє вустами автора, вона є рупором його думок, які часто він завуальовує. Чи не найцінніше, що є в автора, – це його метафора, уміння висловитися гарно, так, аби його твори були оригінальними, відрізнялися від інших зразків мистецтва. Метафора є показником художньої цінності твору, через який читач інтуїтивно споглядає приховані істини.

Метафора – це дія, це енергія, це дух мови. Метафора, яка міститься у творах Олега Лишеги, не зафіксована у словниках, вона вражає новизною, свіжістю, незвичайністю, а водночас і потужністю впливу.

Метафора має величезну когнітивну проекцію, через неї читач пізнає світ письменника, його настрої та вподобання.

У творах Олега Лишеги натрапляємо на сліди поетичної традиції, притаманної лише закарпатському мольфарському чаклунству. Олег Лишега обожнює природу, вона для нього – Бог, що має неабияку силу, потужну, міцну, життєдайну.

У цьому контексті пригадаємо інтерв'ю Олега Лишеги, де він зауважує: «Важливий дотик.. Процес, коли одночасно відбувається і мислення, і доторк. І тоді між ними виникає іскра.. Мислення – це чиста, найкраща абстракція. І доторк, коли твоя рука доторкається до найглибшого дна матерії» (Олег Лишега). Митець наголошує, що матеріальне та духовне єдині, і в цьому сутність його метафори. Як бачимо, на цьому «дні» не оминається жодна річ, вона цінна, особлива, сповнена духу, енергії.

Олег Лишега, як й інші митці, дуже тонко відчуває природу, життя, що навкруг, саму людину. Усе у світі природи підпорядковане божественним законам. Природа обожнюється, людина постає як щось чарівне, світ вишуканий довкола. Водночас людина – це й тілесна істота, вона має

матеріальні звички. Отже, для метафори Олега Лишеги характерне поєднання тілесності, матеріальності та духовності, божественности.

Н.Д. Арутюнова відзначає, що «фокусом метафори є не іменник з конкретним значенням, а ознакове слово. Метафора створюється через предикацію основному суб'єктові ознак допоміжного суб'єкта» [19]. При цьому дослідниця наголошує, що в процесі метафоризації провідна роль лишається за дієсловом.

Пригадаймо, що для ідіостилю Олега Лишеги також властиві й дієслівні фразеологізми. Отже, творчий дух, енергія – переходять в активну дію, і все це через метафору. Дієслівна метафора засвідчує процес, зміни, дію, у яких перебуває об'єкт мовлення.

Отже, неповторність метафори Олега Лишеги полягає в дієслівній її основі, зіставляються дві різні дії, які народжують особливий образ.

Для Олега Лишеги його слово – це «червона вохра». Відомо, що це перша природна фарба. Можна припустити, що якраз така метафора примушує пірнути нас у світ первозданності, матеріальної за своєю основою.

Вохра – це автентичність, простота, прозорість, чистота та здатність матеріалу до «промовляти». Отже, на переконання Олега Лишеги, кістка, вохра – своєрідна модель світу автора, заґрунтована на чистоті, відвертості, щирості, а звідси й особлива енергія. Вона – наснага для автора, так само й для читача.

Олег Лишега наголошує, що таке «самопромовляння матеріалу» є здатністю митця розпочинати й продовжувати подібну розмову в спільному діалозі; матеріал випромінює теплу енергію. Тому візуальні, тактильні та нюхові відчуття становлять основу метафор Олега Лишеги. Автор переконує: «...я хотів би, щоб слово моє було просто червоною вохрою... вона говорить про надломи... про речі, які вислизують зі своєї плоти...» (Олег Лишега).

Висновки до другого розділу

Мовлення ХХІ століття позначене новими явищами та процесами, з-поміж них важливе місце належить сленговій лексиці.

Сленгова лексика – не тільки ознака живого мовлення, вона стрімко почала проникати в художню літературу, зрідка в публіцистику. При цьому не можна сказати, що сленгові слова виникли лише в новий час. Ні, вони жили й до того, просто в минулому столітті, а особливо за радянських часів, сленг сприймали інакше, передусім як мовне сміття.

Сленг – це мовна реальність, і від цього нікуди не втечеш. Це соціальна потреба сучасного комунікативного простору.

Сленгові одиниці існують, бо вони – ненормативні, а хаотичні, а саме цього підсвідомо прагне людська свідомість.

За походженням сленг буває питомим і запозиченим. Різні ділянки суспільного життя обслуговують різні сленгові одиниці.

Сленг – це виразна ознака сучасних письменників. Натрапляємо на сленгові одиниці й у творах Олега Лишеги.

Ідіостиль Олега Лишеги унікальний. Автор уміло послуговується сленгізмами.

Не оминає автор у своїх творах фразеологізми, метафори. Не випадково їх об'єднуємо в одну групу. І метафора, і фразеологізми мають дієслівну основу. Вони орієнтовані не на називання, а на суб'єкта-діяча, поведінка якого сповнена енергії. Ця енергія переходить і на читача.

Отже, стиль Олега Лишеги – індивідуальний, матеріалізований через енергію духу та творчості.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ОЛЕГА ЛИШЕГИ У ШКОЛІ

3. 1. Аналіз державних документів, програм та підручників з досліджуваної проблеми

Сучасна мовна освіта – це виховання національно свідомої молодшої людини. Виклики глобалізаційного світу вимагають фахівця, який уміє гарно спілкуватися в різних ситуаціях, уміло використовує мову. Сьогодні державна мова – українська, вона поступово опановує всі сфери суспільного буття, а це розширює її можливості людини щодо спілкування. У таких умовах усебічного розвитку української мови і затребуваності фахівців з гарним її володінням особливе завдання покладається на школу. Загальноосвітня школа – це той навчальний заклад, який бере відповідальність за україномовне навчання і виховання молодшої людини.

Сьогоднішні стандарти мовної шкільної освіти зорієнтовані на особистість, на розвиток її мовленнєвих умінь. Вивчення мови починається з першого класу і триває протягом усього шкільного життя. Учитель повинен розуміти, що навчання української мови не обмежується уроками цього предмета. Увесь навчально-виховний процес повинен стимулювати учня використовувати українську мову, спонукати до її вживання в різних ситуаціях як шкільного, так і позашкільного життя.

Сьогодні під час навчання мови вчителю слід відмовлятися від звичних методів, коли прищеплювали певні теоретичні знання. Мовні знання повинні бути активними, дієвими, зануреними в конкретну спілкувальну ситуацію. Отже, на перший план висувається комунікативна компетентність як провідна в системі інших мовних компетентностей.

Комунікативна компетентність передбачає не просто спілкування. Це вміння орієнтуватися з допомогою української мови в різних комунікативних актах. Уміння говорити передбачає вміння послуговуватися різними нормами: акцентуаційними, орфоепічними, орфографічними, граматичними, стилістичними тощо. Крім того, спілкування передбачає залучення різних невербальних засобів. Вони оптимізують процес спілкування. І ще один важливий аспект, без якого спілкувальна практика незавершена – це поведінка мовця під час спілкування.

Важливо зазначити, що спілкування – це творчий процес. За спілкування розвиваються творчі здібності учня, бо мова дозволяє моделювати різні ситуації. Під час спілкування варто навчити учня пізнавати, порівнювати, сперечатися, знаходити певне рішення. У зв'язку з цим неабияким результатом спілкувальної практики є вміння висловлювати власний погляд, обґрунтовувати його, давати оцінку іншим мовцям тощо.

Для ефективного навчання української мови слід урахувати сучасну художню літературу. Сучасна література віддзеркалює життя спільноти – образно, творча, неординарна. Це впливає й на розвиток мовної особистості школяра. На уроках мови слід залучати тексти – уривки із сучасних художніх творів. Це виховує свідомого громадянина, який розуміється на проблемах сьогодення.

Отже, вивчати мови через призму художньої літератури – інноваційна методика. Художні твори навчають сприймати світ, розуміти його. Зразками для спілкування можуть бути діалоги, які є частиною твору. На їх основі учні можуть будувати власні комунікативні ситуації. Крім того, учні повинні

вміти сприймати різний світ почуттів і переживань, що приховані в художньому творі.

Вивчення позапрограмних художніх творів може бути стимулом вивчення української мови загалом. Українська література сьогодні вийшла на світовий рівень, вона має багато цікавих творів. Залучення їх сприятиме прищепленню любові до українського слова, а також виховуватиме патріота України та відданого знавця української мови.

Отже, завдання сучасної україномовної освіти – ефективне навчання мови та виховання свідомого громадянина, який має належну поведінку – високоморальну, що здатна забезпечити його відповідну орієнтацію в суспільстві. Світова мовна освіта комунікативно та особистісно орієнтована. Викладач школи навчає мови, орієнтуючись на мовні здібності кожного учня. І цього вимагає суспільний запит. Вирішувати складні ситуації через українську мову – от чого повинен навчитися учень у загальній школі.

Треба врахувати, що україномовне навчання – це навчання протягом усього життя. Мова – динамічна система, вона змінюється та розвивається, отже, мовець повинен завжди вдосконалювати свої мовні вміння.

Під час навчання української мови аспекти теорії та практики повинні бути врівноважені і сприйматися як єдине ціле. Вивчити мовні питання, а потім застосувати їх на практиці. Відмовитися від теорії – означає навчити неправильного спілкування. Не можна думати, що спілкування – це процес хаотичний і не має правил. Правил у ньому ще більше, ніж у теорії. Тому в школі повинна бути збалансованість теорії та практики навчання мови.

Шкільні програми з української мови постійно оновлюються відповідно до вимог суспільства. І в цих програмах питання балансу якраз актуальне. Сьогодні поступово запроваджується навчання мови протягом 5-12 класів.

Безперечно, нова програма враховує те, що українська мова – державна, новий закон про українську мову і передбачає цілу низку компетентностей – мовно-комунікативних. Мова – надбання нації. І це

положення повинно бути вихідним у мовній підготовці й патріотичному вихованні школяра.

У новій програмі акцентується на інтегрованому навчанні. Вивчати мову відокремлено не можна, а в контексті інших предметів її вивчення принесе серйозний результат. Крім того, українська мова запроваджується як мова вивчення всіх шкільних предметів. Отже, навчання мови має всеохопний характер.

Сьогодні в мовній освіті провідними є такі підходи: особистісно орієнтований, комунікативно-діяльнісний, соціокультурний. Їх комплексне залучення матиме ефективність у навчанні української мови. Навчання української мови орієнтоване на індивідуальність учня, на розвиток його креативної сутності. Навчання мови відбувається через діяльність, занурену в спілкування. Навчання мови – невід’ємний атрибут суспільної діяльності, адже мовець – це громадянин, і після навчання його діяльність пов’язана із громадським життям.

Під час україномовної підготовки в школі найважливіше, на наш погляд, особистісно орієнтоване навчання. Учитель уважно ставиться до кожного учня – відповідно до рівня його мовленнєвих умінь. Він вивчає ці вміння й аналізує: як краще навчити мови цього учня в контексті колективного, класного навчання. Учитель також замислюється над завданням: як навчити клас української мови ефективно – у контексті індивідуальних потреб учня.

Окреслимо змістове наповнення профільної україномовної підготовки у старшій школі, що виступає важливою передумовою професійного становлення майбутніх учителів-словесників.

Сьогодні проблеми ефективного навчання мови – центральні в лінгводидактиці. Науковці замислюються над тим, як поєднати традиційні та інноваційні методи для ефективного навчання української мови в школі, для формування всебічно розвиненої особистості школяра. Над питаннями мовної освіти сьогодні активно працюють М. Пометун, Н. Голуб,

С. Омельчук, О. Горошкіна, О. Караман, О. Семенов, Т. Окуневич, В. Кононенко та багато інших.

Так, В. Кононенко акцентує на національно-культурному компоненті навчання. Для нього це визначальний чинник освіти: сформувати національно грамотної та культурно свідомої особистості. Етнолінгвістичний підхід полягає в активному залученні до навчання мови різних культурно значущих текстів.

Останнім часом усе більше говорять про комунікативно орієнтоване навчання. Також набуває розвитку і така галузь лінгвістики, як комунікативна. Уважаємо, що здобутки комунікативної лінгвістики слід залучати до вивчення української мови в школі, тобто навчати учнів правил та закономірностей спілкування, адже останнє – це ціла наука. Комунікативна лінгвістика це сукупність комунікативних жанрів та актів спілкування, які відбуваються за певними правилами.

Комунікативна методика повинна бути домінантною на всіх уроках у сучасній школі. Уроки української мови навчають спілкування, а практична реалізація навченого може відбуватися на інших уроках: історії, біології, математики, фізики. На цих уроках учні навчаються спілкуватися на інші теми, виявляють свої комунікативні вміння.

3. 2. Теоретичне обґрунтування поезії Олега Лишеги для введення спецкурсу в шкільну програму

Творчість О. Лишеги привернула увагу багатьох українських літературознавців. Про нього писали І. Борисюк, Ю. Войтенко, Д. Вороновська, Т. Ганжа, Т. Головань, Г. Грабович, О. Гриценко, Т. Гундорова, Ю. Гудзь, І. Дзюба, В. Діброва, Вано Крюгер, М. Лаюк, Б. Матіяш, В. Моренець, К. Москалець, Т. Пастух, Р. Свято і Л. Таран.

Якщо взяти вміння читати між рядків як запоруку розуміння світу і його прихованих сенсів, то Лишега забігає тут ще далі – він може бачити і

може розуміти навіть суть паперу, на якому ті рядки написано. Цілком логічно розпочати розмову про мовну особистість Олега Лишеги із визначення поняття «слово». Щоправда, не словникового, а визначення властиво лишегівського. Адже від того, як О. Лишега розумів слово, залежить і те, як він його використовував і як сучасним дослідникам його творчого спадку, власне, варто інтерпретувати його твори. Перш за все, слово є чимось архаїчним, таким, що зародилося дуже давно, ще на зорі людства, разом із першими проявами примітивного, наскельного.

У розмові з Тарасом Прохаськом у виданні «Інший формат» Олег Лишега в одному з міні-есеїв (саме так в передмові означив відповіді Лишеги упорядник Прохасько) розповідає історію про монтеспанського ведмедя – перший вияв творчості, в основі якого було поціляння ядрами у шкуру вбитої тварини. Саме ці удари були словами: «Я казав про монтеспанського ведмедя. Це такий перший вияв творчості. В Іспанії, мабуть, вони знайшли в горах такий великий валун і накинули на нього шкуру ведмедя. І ціляли в неї. І це – первісток мистецтва. Мистецтва у теперішньому розумінні. Поціляння. І ці удари – це було слово». [31, с.50]

По-друге, Лишежине слово, за його ж переконанням, озвученим у згаданому «Іншому форматі», мало бути червоною вохрою. Себто таким, що попри свою блідість і відсутність додаткових прикрас, є сильним, помітним і автентичним; воно має сенс. І навіть з плином часу, зміною епох і поколінь, його вохра не повинна зникнути, осипатись цілком, як буває зі старою фарбою.

По-третє, Олег Лишега переконаний, що постать автора слова – того, хто сказав, є далеко не найважливішою. Важливим є сказане, і відображене в ньому мислення індивіда. Адже «якщо нема мислення, то ніяке прізвище нічого не значить». Відтак не зайвим є підкреслити: слово для Лишеги було чимось унікальним і цінним – скарбом.

Таким, що до нього варто ставитись із обережністю та неабиякою шаною. Мабуть тому усне мовлення поета мало чим відрізнялося від його

текстів. Лишега мислив «нащодень», і плодами цих думок щедро ділився з okazійними співрозмовниками – не менш поетично й влучно.

Тарас Прохасько стверджує, що ніколи не бачив поета, який балакає поетичніше, ніж пише вірші.

Лишега – це митець, щодо якого не доводиться обирати між означенням «відомий український поет» і «відомий український прозаїк». Адже він був і тим, і іншим, та й не тільки – з огляду на кількість його перекладів, написаних картин, витесаних і зліплених скульптур, знятих з Дарією Ткач фільмів тощо. Все, хоч і не одразу – досконало, зі смаком і полишегівськи.

Тематично осердя збірки «Снігові і вогню» є спробою автора вдатись до метаморфоз і поглянути на світ очима різних тварин – ведмедя, зайця, собаки, коня тощо. Натомість, «Зима в Тисмениці» є збіркою «пісень». У ній налічується тринадцять поезій. «Пісень» у тому значенні, в якому сучасний читач розглядає «Пісню Пісень» Соломона чи вірші Езри Паунда, якого Лишега мав досвід перекладати з англійської. Найбільш імовірним є те, що подібне називання своїх віршів та надання їм довільних номерів поет перебрав саме в Паунда. Себто, цією збіркою О. Лишега долучився до когорти тих, що ввійшли в історію як відомі поети-піснетворці.

За сприяння Чубая він почав писати вірші та відкрив для себе нові яскраві імена закордонних поетів. Т. Пастух пише, що Грицько дав Лишезі розуміння справжньої поезії, задав високий рівень естетичних очікувань від образного твору, а Лишега, у свою чергу, засвоїв від першого символічного вчителя вміння не боятися руйнувати усталені принципи та канони, творити вільно, сміливо й радикально.

Один з вчителів О. Лишеги навчив делікатності висловлювання, вмінню органічно поєднувати елементи східних та західних культурних берегів, бачити світ у єдності певних елементів. У збірці вибраних прозових творів «Тепла вохра», що побачила світ у 2016-му році, можна натрапити на такі його слова щодо прози: «Проза – якою б вона не була – йде

горизонтально...Проза стелиться по землі, і цей дим цікавий тим, що він обвиває, обволікає всі найменші деталі. Але в прозі нема відлуння... Я ніколи не намагаюся в прозі ствердити рух так виразно, як у віршах».

Однією з особливостей есеїстики Олега Лишеги є те, що рефлексуючи про неї, читач насправді рефлексує на унікальний, нетиповий і своєрідний текст – для літератури української щонайменше. Якщо звернутись до етимології слова «есей», то можна (і точно вдасться) натрапити на постать французького мислителя епохи Відродження Мішеля де Монтеня, що написав славетні «Проби» і подарував світові новий жанр – жанр есею.

У випадку Лишеги – спосіб дуже яскравого синтетичного мислення, втіленого письмово в численних «добраніч.. добраніч.. ви не впізнали? – так, це я..» звернення окличні. О. Лишега любить вплітати до своєї тканини тексту і тактильні відчуття, і смакові й запахові враження. Чого лишень вартий цей один уривок із «Флейти землі і флейти неба»: «Паунд і Лоуренс.. Все одно, що сказати: хрін і перець. І той, і той – продукт однаково відомий в поетичній коморі» (Олег Лишега).

Чи, скажімо, цей уривок, в якому О. Лишега намагається образно окреслити оди Паунда: «Паундові оди – це епохи, без сумніву. Хмари в небі. Такі ж перебіжні й великі, і розбурхані. Чи можна їх назвати Високими Одами чи Гімнами? Це так називалося у каноні Конфуція, я їх просто називаю одами, мені здається, Паундові смерчі витягують у небо забагато людського сміття, але, можливо, я помиляюсь. Приглянувшись, там завжди когось впізнаєш.»

Чубаєм – своїм майже ровесником, який, як пише Лишега, «знав усе». І Лишега, принагідно, навчався у нього всьому, що вважав за потрібне. Відтак, часи молодості і зустрічей львівської богеми, на чолі якої вони з Чубаєм були, охоплені ностальгією. Нею пройняті його есеї. Рефлексії. Як відомо, О. Лишега був доволі активно включеним у мистецьке життя Львова і Києва. Багато його друзів і знайомих були художниками, відтак час від часу виставлялись у різних галереях.

Доречним У виданні «Старе золото» вміщено розділ «Лицар». Він складається із трьох різних текстів, інспірованих враженнями від творів інших митців образотворчого мистецтва – «Лицар», «Давні автографи» і «Коридор із дверима завбільшки з око». «Лицар» – це занотовані «деякі враження після огляду п'яти робіт Ореста Яворського», своєрідна авторська рефлексія на твори близького друга. «Давні автографи» – ніщо інше, як роздуми Лишеги про їхню спільну з Валерієм Шаленком виставку «під склепінням на Вірменській» – себто у приміщенні мистецької кав'ярні «Дзига» у 2009 році. Тоді обидва митці присвятили цю подію Грицькові Чубаю, якому в тому році мало виповнитися 60 років від народження. «Вітраж – завжди квітка проти вікна, розтулена в небо – звідки може зійти блага вість..» – відгукується О. Лишега у «Давніх автографах» про Шаленкові роботи. «Коридор із дверима завбільшки з око» тематично ніби продовжує тему «автографів», позаяк у нім теж оповідається про Шаленкові твори. «Так – щоби зробити вітраж, – пише Лишега, – творець мусить видути зі своїх легенів грубе живе шкло з усіма своїми родимими плямами і згустками.. Тендітна людська магма, бо людська, знеболена.. і лише в цій нерівномірній напівпрозорій товщі може зринути і вибухнути колір, зіткнувшись з вишнім світлом..». Усні есеї. Мислення Лишеги – навіть усне, як уже зазначалось, є надзвичайно цікавим і самодостатнім. Воно чудово презентує сформований і гармонійний світ поглядів Лишеги, його інтереси, захоплення та страхи. І тому, на рівних правах із написаними текстами, претендує на увагу й дослідження. До усних есеїв можна віднести одразу два видання – «Інший формат», що постав у результаті діалогу Тараса Прохаська з поетом, і «Laterna Magica» – стенограму однойменного відеоесею – теж результату розмови.

Основні поетові інструменти, як уже згадувалось, особа автора в Лишеги є важливою лише тоді, коли мова заходить про її творчі здобутки. «Цікаво, як все йде, а імена потім» – каже письменник Тарасові Прохаську,

ніби підкреслюючи: ім'я і походження автора не свідчать про його талант, а чи навпаки – відсутність здібностей.

Істинну цінність становлять лише висловлені думки, їхня глибина і значимість. Втім, помилково вважати, що Лишега вороже ставиться до імен, чи, ще гірше – не визнає їх. У тому ж «Іншому форматі» він згодом промовляє: «Його ж треба заслужити – те прізвище», акцентуючи, що добре ім'я – це теж цінність; те, що здобувається працею, щонайменше – певними зусиллями. Неодноразово О. Лишега акцентував на тому, що дуже часто хороші поети (і в тому числі – найкращі) – диваки за натурою, божевільні. В одному з інтерв'ю він сказав: «У поета має бути трохи божевілля йому пробачать усе.. Але тільки маючи оцю закваску божевілля всередині, можна створити щось вартісне» [14].

А на підтвердження цих слів можна натрапити в есеї «Генрі», що належить до циклу «Старе золото». У ній О. Лишега розповідає про відомого американського письменника ХІХ століття Генрі Торо, який два роки прожив на березі озера Волден у власноруч збудованій хатці. Через це поет зажив собі слави дивака, хоч і дуже талановитого: «Окрім дивацтва, Генрі – поет, виплеканий античною мудрістю» – додає Лишега. Автор володіє правом вибору, позаяк воно – привілей кожної істоти (і неістоти – «Камінь може щось своє показати або не показати» теж) від народження. За Лишегою, світові притаманна мінливість, змінність. Якщо людина усвідомлює таку можливість, то це дуже знаменно. «Але ж яка прекрасна біла стіна, коли знаєш, що вона може бути і така, і така! Коли маєш певний вибір. Я сам той вибір роблю. Може, не сам, але тішуся, що роблю певний вибір. І це велике щастя, що я знаю – таке є, червона вохра».

Логічно, що авторське право вибору великою мірою стосується саме вибору чи добору слів.

В одній із публічних бесід Лишега назвав два види поетів, які по-різному підходять до цього важливого процесу. Перші з них – «відразу відштовхуються від слова, тоді розвивають стиль», а другі – їм на

противагу – «пишуть, спочатку маючи перед собою розпливчасті поняття, в темряві намагаються слова. І так чи інакше знаходять їх, тоді вони додають свою енергію до тих напівзнайомих, але відчутих згустків». Себто, діють інтуїтивно, обережно відшукуючи необхідні і точні слова. А допоки вони на них не натрапляють, то послуговуються до-словами.

На думку О. Лишеги, «мова поета» і «поетична мова» – це зовсім різні поняття, які варто чітко розмежовувати. Поетична мова – це, в першу чергу, ресурс філології, позаяк саме вона створила різноманітні «штучні» прикраси у вигляді художніх засобів. Натомість, мова поета – це авторів найосновніший інструмент: «поет, – пише Лишега, – з дарованої йому мови витесує свою мову для вірша – і одразу ж, в роботі, вигострює свій інструмент. Свою сокиру».

Втім, майстерним є той прозаїк, кожен рядок якого нагадує поезію. Найкраще цю думку ілюструє приклад письма Ясунарі Кавабати. О. Лишега так пише про його прозу: «Кожен рядок Кавабати – це фрагмент вірша. Настільки тонкий майстер. Як це все одне в одне переходить. Поет навіть не міг би до такого додуматися, щоб так вигідно подати свої рядки, як він у своїй так званій прозі. Кожен рядок – закінчена поетична думка».

Якщо розглядати мову, як важливий поетів інструментарій, позаяк саме ним будь-який автор – у тому числі і прозових творів – витворює свій світ і свою реальність, то важливо і простежити, як збагачував і оновлював свою сокиру сам Лишега. А в своєму вірші «Ведмідь» він знову повертається до образу кістки та образу чоловіка-«митця», який здатен перетворити її у мистецьку річ: Повечерявши при місяці, / Кожну кістку склав акуратно – / Меншу до меншої, більшу до більшої / На ще теплій землі – / Ану ж прийде чоловік і йому заманеться / Просвердлити одну / І змайструвати з неї сопліку.. / І привітати вже інший ранок.. / А так усе ніби те саме – / Темніє дикий часник, наливається ожина.. / Його лапа ще досить страшна, / Щоб захистити цю ніч.. Натомість, образи, які витворює сам Лишега – дуже особливі, інші, автентичні; вони різняться від просто красивих образів, які

витворювали поети київської школи (і, за словами Лишеги, перебирали одне в одного) [30].

За Лишегою, створити щось унікальне, і цим зрушити підвалини культурних шарів, що формувалися минулими епохами, практично неможливо, а надто в наш час. Великий вплив на формування О. Лишеги як особистості й митця, мали його символічні вчителі – Грицько Чубай і Микола Воробйов. Вони, по суті, відкрили ще юному Олегові величезний світ можливостей і викликів, що чекають на талановитого і залюбленого в літературу митця.

Поет має прагнути стати хорошим майстром. Аби стати майстерним у поезії, автор повинен опрацьовувати дану йому мову і з неї тесати собі так звану «сокиру» – свою мову поета. Таку, що зможе до найменших дрібниць втілити мистецькі задуми свого господаря. О. Лишега пише і про роль хороших образів, порівнюючи їх із цеглинами. Вірші, на думку О. Лишеги, повинні утворювати собою епічне полотно, бути актуальними, цікавими, містити давню монументальність і переконливість. Використовуючи своє яскраве образне мислення, О. Лишега не оминає увагою ще двох важливих для нього постатей – Лоуренса і Паунда, величаючи першого поетом землі, а другого – поетом повітря.

3. 3. Впровадження методу сторітеллінгу на уроці з української мови

Сучасний високопрофесійний учитель – це той, хто вміло поєднує у своїй практиці традиційні та інноваційні методи, хто прагне ефективного комунікативного навчання. Такий учитель готовий до реалізації навчально-виховних потреб кожного учня і цілого класу загалом.

Сьогодні активно впроваджуються інтерактивні технології навчання мови, залучаються до її вивчення різні інформаційно-комунікаційні засоби, при цьому не ігноруються і традиційні методи навчання – слово вчителя, пояснення нового матеріалу, виконання вправ та завдань.

Незважаючи на це сучасним напрямком модернізації освіти є виховання культурно освіченої особистості, яка прагне до самовдосконалення своїх можливостей, тобто для сприйняття нового досвіду, яка усвідомлює свій вибір у різних життєвих ситуаціях.

Важливо зазначити, що учні повинні володіти всіма засобами комунікації, основами усного та писемного мовлення, базовими вміннями і навичками використання мовних засобів в різних сферах і ситуаціях спілкування.

Більшість вчених лінгвістів схиляються до думки, що соціально активна особистість, яка орієнтується в сучасному світі, повинна володіти необхідним набором мовних та мовленнєвих знань, комунікативних умінь ,а також використання всього цього на практиці.

Останнім часом шириться в освіті методика сторітеллінгу. Вона передбачає активне використання значущих текстів у навчанні.

На нашу думку, доречним буде використання методу сторітеллінгу на уроці з української мови. Це сприятиме кращому засвоєнню не тільки мови чи певних спілкувальних ситуацій, а й навчанню життєвих ситуацій, основам поведінки.

В основі зазначеного методу - психологічні, управлінські та інші аспекти, їх застосування дозволяє оптимально навчити української мови, з урахуванням різних навичок і вмінь.

Таким чином метод сторітеллінгу дозволяє мотивувати учнів до більшглибокого рівня роботи, аби «нудні» та абстрактні процеси перетворити на захопливу діяльність.

Тому, цей метод сьогодні активно використовується у різних сферах людського буття. Враховуючи те, що це далеко не новий спосіб, вперше його представив керівник корпорації з США - Девід Армстронг. На його думку метод сторітеллінгу покращує роботу, навчає швидше. Дослідник переконаний; «Найкращий спосіб презентувати власну ідею чи себе, передати знання чи мотивувати на діяльність – розповісти історію»[1].

Адже, на уроках учні не тільки слухають історії, а й мають можливість самі створювати та розповідати історії. Для кожної дитини важливо навчитися розповідати історії на аудиторію, щоб мати можливість бачити реакцію, відчувати впевненість в собі. Однак, вчителю у такому випадку варто чітко окреслити завдання щодо обсягу та структури історії, необхідність залучення достовірних історичних фактів.

Під час створення історій учні застосують набуті теоретичні знання не тільки з історії, а також з курсу української літератури, української мови, здійснюють пошукову діяльність щодо підтвердження фактів та подій. Коли учні презентують власну історію, вони розвивають навички говоріння та подачі інформації. Вчать утримувати увагу аудиторії та презентувати не скільки себе, а свій продукт. Дуже корисно, у даному випадку, дати можливість аудиторії слухачів підтвердити або спростувати факти наведені доповідачем в історії, що стимулює вміння учнів критично ставитися до отриманої інформації, перевіряти факти.

Як бачимо, сторітеллінг – це новий та ефективний метод, з допомогою якого ми вивчаємо українську мову, різні ситуації, поведінку тощо. Крім того, тексти можна читати і тренувати ораторську майстерність.

Метод сторітеллінгу передбачає залучення не просто текстів, а таких, що відповідають певним вимогам. По-перше, тексти повинні бути сучасними й соціально вмотивованими, відповідати принципам розбудови українського суспільства. Це тексти на теми з історії України, на політичні теми. Одним словом, ці тексти повинні відповідати національним інтересам України.

По-друге, тексти для сторітеллінгу повинні мати комунікативну орієнтацію, містити діалог, який учні зможуть використати у своїй мовленнєвій практиці. Такі тексти навчають спілкування й поведінці в спілкувальних актах. З-поміж них варто виділити такі, які орієнтовані на вживання етикетних формул. Наприклад, тест «Як висловити згоду» чи «Як критикувати засобами української мови».

Сторітеллінг мотивує учнів до навчання, а мотивація має як основний компонент – цікавість, інтерес. Добираючи текст, учитель повинен знати про те, що учням цікаво, яка інформація. Це означає, що треба вивчити інтереси класу, наприклад, через анкетування. Після цього вже здійснювати пошук текстів, відповідно до віку учнів, їхніх

зацікавлені. При цьому тексти можуть призначатися для роботи в парах чи групах, адже інтереси в класі у всіх різні: одні захоплюються модою, інші комп'ютерами, ще інші – психологією чи математикою.

Добір текстів для роботи в парах чи групах враховує аспекти особистісно орієнтованого навчання, за якого мовленнєвий розвиток відбувається на основі реалізації творчих здібностей кожного учня.

Загалом метод сторітеллінгу перетворює атмосферу навчання на живий процес, сповнений творчої енергії, конструювальної активності, інтересу до навчання. Атмосфера в класі стає напруженою, позитивно орієнтованою, креативно-продуктивною.

Тексти сторітеллінгу можуть мати національно-культурне спрямування. Вони виховують любов і повагу до української мови, України, українського народу, його звичаїв та традицій. Наприклад, це можуть бути тексти: «Цікавинки української мови», «Українське Різдво», «Українські народні страви» тощо.

Тексти для сторітеллінгу можуть бути теоретичними, тобто присвячені певній теоретичній темі з мови: «Синоніми», «Запозичена лексика» та ін. Їх використання доречно на уроках української мови під час вивчення нового матеріалу, під час актуалізації опорних знань.

Ще один важливий момент у доборі текстів для сторітеллінгу. Вони можуть орієнтуватися на сучасну художню літературу. Причому учням слід дозволити вільний вибір автора. Цікаві для юнацтва твори сьогодні пишуть Макс Кідрук, Андрій Кокотюха, Василь Шкляр та інші. Тексти можуть ґрунтуватися на цікавих фактах із життя письменників, це розширюватиме світогляд учнів і виводитиме їх за межі програми з української літератури.

До речі, учням можна самим добирати тексти для навчання, і на цій основі вже конструювати завдання. Це розвиватиме пошукові здібності школярів, активізуватиме їх пізнавальну й креативну діяльність.

Активне виховне й розвивальне значення мають тексти повчального змісту, так звані притчі. У них через певну деструктивну ситуацію

знаходиться вихід, розв'язується проблема. Такі тексти спроможні навчити орієнтуватися у складних життєвих ситуаціях, використовувати при цьому вміння спілкуватися.

Етап добирання тексту – це лише один етап, а не завершене навчання. Важлива підготовка класу – до процесу сприйняття історії, до виконання завдань, до рефлексії.

Метод сторітеллінгу потребує не тільки самого тексту, а й виваженого та продуманого завдання до нього. Завдання до текстів залежать від теми уроку, від матеріалу, який вивчається, від етапу уроку. Наприклад, учитель дібрав текст «Сучасний гаджет». На основі цього тексту можливі такі варіанти завдань, з урахуванням й інтегрованого навчання мови: напишіть правильно іншомовні слова; поясніть походження іншомовних слів; поясніть значення іншомовних слів, з використанням лексикографічних джерел.

Тексти можна демонструвати через презентацію і відповідно там висувати певні завдання; доречно використовувати й інтерактивні дошки. Візуалізація покращує засвоєння матеріалу

Важливим етапом роботи з текстами є їх відтворення: учні або читають текст, або його переказують. Це виявляє здатність виразно читати, застосовувати засоби невербальні – міміка, жести, інтонація, паузи. Також тренує дикцію, що має неабияку цінність для мовної особистості майбутнього фахівця.

Відтворити історію можна творчо, із застосуванням діалогічного чи полілогічного мовлення. На основі певної історії учні можуть змодельовати комунікативну ситуацію. Усе це розвиває творчі здібності учнів.

Отже, сторітеллінг – це нова методика навчання української мови. Продумане, виважене її застосування орієнтоване на оптимальний результат. Відповідно до цієї методики учні вчаться слухати, осмислювати текст, розуміти переживання та емоції там висловлені, продукувати творчо цей текст.

Висновки до третього розділу

Сучасна освіта в контексті навчання української мови відповідає викликам світового й українського рівня. Навчання української мови повинно будуватися на традиційних та нових методах. Цього вимагає українське суспільство.

Українська мова – державна мова, її поширення в усіх сферах українського суспільства є цілком закономірним процесом.

Треба також урахувати, що україномовне навчання – це навчання протягом усього життя. Мова – динамічна система, вона змінюється та розвивається, отже, мовець повинен завжди вдосконалювати свої мовні вміння.

Під час навчання української мови аспекти теорії та практики повинні бути врівноважені і сприйматися як єдине ціле. Вивчити мовні питання, а потім застосувати їх на практиці. Відмовитися від теорії – означає навчити неправильного спілкування.

Сьогодні в мовній освіті провідними є такі підходи: особистісно орієнтований, комунікативно-діяльнісний, соціокультурний. Їх комплексне залучення матиме ефективність у навчанні української мови. Навчання української мови орієнтоване на індивідуальність учня, на розвиток його креативної сутності. Навчання мови відбувається через діяльність, занурену в спілкування. Навчання мови – невід’ємний атрибут суспільної діяльності, адже мовець – це громадянин, і після навчання його діяльність пов’язана із громадським життям.

Ефективним методом навчання української мови є сторітеллінг: він сприяє розвитку творчих здібностей учнів, навчає критично осмислювати сприйняту інформацію та творчо продукувати її.

Для уроків сторітеллінгу цілком доречно використовувати твори сучасного митця Олега Лишеги. Вони сповнені свіжих ідей, думок, мають

вишукану мову. Залучення таких творів сприятиме ефективному засвоєнню української мови, формуватиме комунікативну компетентність школярів.

ВИСНОВКИ

Характеризуючи мовну особистість Олега Лишеги, можна зробити такі висновки.

Насамперед постать прикарпатського поета, драматурга, перекладача О. Б. Лигеги на сьогодні займає високе місце в сучасній літературній мові.

Лишега – це митець, щодо якого не доводиться обирати між означенням «відомий український поет» і «відомий український прозаїк». Адже він був і тим, і іншим, та й не тільки – з огляду на кількість його перекладів, написаних картин, витесаних і зліплених скульптур, знятих з Дарією Ткач фільмів тощо. Все, хоч і не одразу – досконало, зі смаком і полишегівськи.

Що важливо, поетичний талант Лишеги помітили навіть учасники Американського ПЕНклубу. У 2000 році поет разом із перекладачем Джеймсом Брасфілдом були удостоєні нагороди за найкращу перекладну книгу. Нею виявилась збірка «Вибрані вірші Олега Лишеги».

Більшість дослідників визначають мовну особистість як носія мови, «який добре володіє системою лінгвістичних знань, репродукує мовленнєву діяльність, має навички активної роботи зі словом, дбає про мову і сприяє її розвитку. Це мовець, який забезпечує розширення функцій мови, творення україномовного середовища в усіх сферах суспільного життя, виявляє природне бажання повернутися в повсякденному спілкуванні до рідної мови, до відродження культури, традицій народу, до вироблення зразків висококультурного спілкування літературною мовою».

Проте інформаційна доба вносить у визначення мовної особистості певні корективи. Здобуті лінгвістичні знання у комунікативній практиці, писемному й усному спілкуванні мовців спонукає до осмислення феномену мовної особистості.

Зауважимо, що цей феномен не може бути обмежений рівнем мовної компетенції, тобто здобутими лінгвістичними знаннями, оскільки, залежить

від умов його набуття, є постійно змінним, до того ж – зовнішнім щодо внутрішніх якостей людини. Він порівняно легко змінюється під впливом нових потоків інформації або ж способу життя, яке не сприяє саморозвитку та зростанню.

Беззаперечним є те, що мовна особистість водночас є умовою і продуктом культури. У моделі мовної особистості розрізняють такі компетенції: мовну, мовленнєву, предметну, прагматичну, комунікативну. Певно, настав час додати до цього переліку компетентність інформаційну. Складовою загальної культури є культура інформаційна, орієнтована на інформаційне забезпечення людської діяльності. Вона відображає досягнуті як суспільством у цілому, так і окремою особистістю рівні ефективності збирання, зберігання, опрацювання, використання та створення інформації. Формування сучасної мовної особистості залежить від рівня сформованості вміння працювати з інформацією.

Мережа Інтернет являє собою досить неструктурований обсяг інформації, який швидко зростає, потребує аналізу, синтезу та критичної оцінки. Розміщена в Інтернеті інформація може бути некоректною, неповною, неточною. Тож необхідність формування в учнів інформаційної компетентності не лише на уроках інформатики, а й на уроках мови не викликає жодних сумнівів.

Неодмінна умова розвитку мовної особистості – сформоване на основі багатопланових комунікативних завдань різностильове і різножанрове мовне середовище. Мовне середовище складають етнічні, соціальні, територіальні та інші умови користування певною спільнотою відповідними формами існування мови.

Мовне середовище характеризують таким «набором факторів»: а) спільність території; б) соціальні й мовні особливості, притаманні народу чи народам, які живуть на цій території. Нині значний вплив на формування мовного середовища здійснюють ЗМІ, зокрема телебачення та Інтернет.

Слід зазначити, що понад 90% веб-ресурсів, які активно використовують сучасні школярі, російськомовні (у кращому випадку, двомовні). Тому велику повагу викликають навчальні заклади, які створюють і підтримують україномовні веб-ресурси для школярів та їхніх батьків та ще й спонукають до створення сайтів і ведення блогів своїх учнів.

Не секрет, що сучасні українці все менше й менше читають, хоч слід відзначити, що молоді люди охоче слухають аудіо книги. Все більше часу юні, молоді та середнього віку українці проводять у мережі Інтернет. Старше покоління за найпопулярніше джерело інформації має телебачення.

Очевидно, саме засоби масової інформації на формування мовної особистості нині впливають найбільше, істотно формуючи й деформуючи свідомість і моральні орієнтири мовця, часто вдаючись до маніпуляцій і зловживань. Лише сформованість на основі загальнолюдських цінностей стійкої внутрішньої позиції особи дозволить їй адекватно сприймати й аналізувати цінності, пропаговані ЗМІ, виробляючи стійкий самозахист від інформації шкідливої. Тут уже варто говорити про актуальність викладання в навчальних закладах основ медійної грамотності.

ЗМІ активно впливають на рівень мовної грамотності та комунікативної вправності особи. Кожен словесник знає, наскільки значним є вплив трансльованих ЗМІ «мовних зразків» на свідомість і підсвідомість школярів і як нелегко виправляти сформовані й закріплені телебаченням орфоепічні та спровоковані Інтернетом граматичні недоліки й мовленнєві помилки.

У своїй роботі словесник має обов'язково враховувати особливості розвитку дитини, підлітка, юнака в інформаційному суспільстві, психологічні особливості сприймання та створення інформації учнем певного віку. Сьогодні здатність кожного школяра мислити вбивається на користь здатності бачити, чути, дотикатися – така собі оргія відчуттів, яка залишає мало місця для розвитку інтелекту.

В інтересах Української держави маємо свідомо й цілеспрямовано формувати українське мовне середовище в освіті, культурі – і в реалі, і у віртуалі - й виховувати в такому середовищі українську мовну особистість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1.Алефиренко Н.Ф. Лингвокультурология. Ценностно-смысловое пространство языка/ Николай Алефиренко. М.: Флинта, 2010. 288 с.
2. Богин Г. І. дослідження мовного мислення в психолінгвістиці. М.: Наука, 1985 с. 32
- 3.Бацевич Ф.С. Основы коммуникативной лингвистики: Підручник/ Флорій Бацевич. К.: Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
- 4.Болотнова Н. С. Коммуникативная стилистика текста: словарь-тезаурус. Томск: Изд-во ТГПУ, 2008. 384 с
5. Богуш А.М. Формування мовленнєвої особистості полікультурному середовищі: теоретичний аспект // Славянская педагогическая культура. 2010 №9с. 158-161
- 5.Egan
K.Teaching as storytelling URL: <https://www.researchgate.net/publication/228717328>
6. Білодід І. К. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / за заг. ред. / К. : Наук. думка, 1972. 516 с.
7. Близнюк І. Структурно-семантична характеристика українського жаргону. Суми : ХНУВС, 2011. 2 с.
8. Винокур Г.О. О языке художественной литературы, 445.
9. Виноградов В. В Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. М., 1963. 255 с.
- 10.Ворожбитова А.А. Теория текста: Антропоцентрическое направление:[учеб. пособие] / А. А. Ворожбитова. [2-е изд., испр. и доп.]. М.:Высшая школа, 2005. 367с.
11. Воркачев С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт:
12. Выготский Л. С. Мышление и речь/ Лев Выготский. М.: Лабиринт, Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти. Слов'янськ : ДВНЗ «ДДПУ», 2008. No 1. С. 142–147.

13. Використання фразеологізмів у творах письменників Кіровоградщини: [науково-методичний посібник для вчителів української мови і літератури] / за наук. ред. О.М. Вікторіної. Кропивницький: КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2017. 88с.

14. Гутик О. Олег ЛИШЕГА: «У поета має бути трохи божевілля» [Електронний ресурс] / Олена Гутик // Високий Замок. 2014. Режим доступу до ресурсу: <https://wz.lviv.ua/interview/129322-oleh-lysheha-upoeta-maie-butytroky-bozhevillia>.

15. Гриців Н. М. Василь Мисик: Різногранний діамант українського художнього перекладу : монографія / Гриців Н. М. Вінниця : Нова Книга, 2017. 296 с. (Серія UTTU Series).

16. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-ге вид., доповн. й виправл. Рівне: Волин. обереги, 2011. 519 с.

17. Далецкая М. Э. Многоликий сторителлинг: современные технологии или хорошо забытое старое? Библиотека в школе. Первое сентября. 2014 № 3 (318). С. 19-23.

18. Девдера К. Літературна творчість Олега Лишеги: інтерпретація, контекст, рецепція : дис. канд. філ. наук : 10.01.01 / Девдера Катерина Київ, 2018. 204 с. 5. Пастух Т. Мости Олега Лишеги / Тарас Пастух. Львів: ЛА "Піраміда", 2019. 192 с. 6. Чубай Г. П'ятикнижжя / Грицько Чубай. Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. 256 с.

19. Дацишин Х. Морфологічний і синтаксичний принцип структурної класифікації метафор у політичному дискурсі / Х.Дацишин. Режим доступу: http://www.franko.lviv.ua/faculty/jur /Internet/PART-6_12.htm

20. Дойчик О.Я. Ідіостиль Джуліана Барнса у лінгвоконцептуальному вимірі. Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 германські мови

21. Державна національна програма „Освіта“: Україна ХХІ століття. Київ: Райдуга, 1994. 62 с

22. Заремблук Ю.В. Англiцизми в українській мові // Наука. Освіта. Молодь. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/stud_konferenzia/2016_1/59.pdf ДСТУ 3017 2015. Видання. Основні види. Терміни та визначення : вид.офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 44 с.
23. Ільченко О.А. Метафоричні словосполучення в мові української преси ХХІ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / О.А. Ільченко. Харків 2012. 20 с.
24. Іваницька М. Особистість перекладача в українсько-німецьких літературних взаєминах : монографія. / М. Іваницька. Чернівці : Книга ХХІ, 2015. 254 с.
25. Інтегративний та компетентнісний підхід до викладання предметів. Методичний альманах / За ред. Плясецької С.О. Таврійськ: ЗОШ №5, 2017. 109 с.
26. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность/ Ю. В. Караулов// 1-е изд. М.: Наука, 1987. 264 с.2001. 366 с. 2002.: 457 с.
27. Леонтьев А.А. Психолінгвістика и личность/ А.А. Леонтьев // Основы психолінгвістики. М. С. П., 2003 с. 280-282
28. Лишега О. Зима в Тисмениці. Вибрані вірші, переклади, п'єса / Олег Лишега. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2014. 256 с. Серія «Українська поетична антологія».
29. Лишега О. Великий міст / Олег Лишега. Львів: ЛА "Піраміда", 2012. 160 с. Серія «Приватна колекція».
30. Лишега О. Великий міст: вірші / Олег Лишега. Київ: Молодь, 1989. 48 с. Серія «Перша книга поета».
31. Лишега О. Інший формат / Олег Лишега. Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2003. 50 с. Серія «Інший формат».
32. Лишега О. Старе золото / Олег Лишега. Львів: ЛА "Піраміда", 2015. 248 с. Серія «Приватна колекція».
33. Лишега О. Тепла вохра / Олег Лишега. Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2016. 160 с. Серія «Майстри української прози».

34. Мацько Л. І. Українська мова в освітньому просторі : навч. посіб. Для студентів-філологів освітньо-кваліфікац. рівня «магістр» / Мацько Л. І. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009 – 606 с.
35. Мацько Віталій, Механізм дешифрування метафори та її стилістичні функції (на прикладі української діаспорної прози), Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка, Літературознавство, Вип. 31, 2011, С. 257-268.
36. Мороз О. А., Тищенко Ю. М. Мовна особистість Олега Лишеги // Мова у світлі класичної спадщини та сучасних парадигм : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: м. Львів, 13–14 березня 2020 р. – Львів: ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2020. 58 с.
37. Мороз О. А., Тищенко Ю. М. Мовна особистість письменника // International scientific and practical conference “Innovative development of science and education” (April 26-28, 2020) ISGT Publishing House, Athens, Greece. 2020. 459p.
38. Ніколенко Л. Т. Нова українська школа: інтеграційний підхід у початковій загальній освіті / Л. Т. Ніколенко // тематичний випуск журналу «Методист». № 2(74) лютий. 2018. С. 72–74.
39. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / Під заг. ред. Бібік Н.М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
40. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. МОН 27.1 2016 р. [Електронний ресурс] Режим доступу:<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainskashkolacompressed.pdf>
41. Нежива Л. Л. Теоретичні і методичні засади вивчення літературних напрямів українського письменства у старших класах загальноосвітньої школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук: спец. 13.00.02 "теорія та методика навчання (українська література)" / Нежива Л. Л. Київ, 2017. 41 с.

42. Потебня О.О. Естетика і поетика слова: Збірник. Пер. з рос. /Упоряд., вступ, ст., приміт. І.В. Іваньо, А.І. Колодної. К.: Мистецтво, 1985. 302 с.
43. Пастух Т. Мости Олега Лишеги. С. 49. 17 Там само. С. 50. 2015
44. Пересунько Т. М.Інноваційні технології навчання у розвитку творчих здібностей на уроках української мови та літератури [Електронний ресурс]. Режим доступу:http://osvita.ua/school/lessons_summary/mova/8360/
45. Пентилюк М. Особливості технології уроку // Дивослово. 1998. №4. С. 17-18.
46. Руденко М. Лінгвоісторіографічний аспект дослідження арго, жаргону та сленгу // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія. 2015 С. 178–182.
47. Симмонс А. Сторителлинг. Как использовать силу историй. Москва: Манн, Иванов и Фербер, 2013. 272 с.
48. Сторітеллінг як ефективний варіант неформального навчання.URL: <https://www.ar25.org/article/storitelling-yak-efektyvnyy-variant-neformalnogo-navchannya.html>.
49. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання / О. О. Селіванова. Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
- 50.Селігей, П. Мовна свідомість: структура, типологія, виховання [Текст]/ П. Селігей ; Інститут мовознавства ім. О. Потебні НАН України. Київ : Києво-Могилянська академія, 2012. 120 с.
51. Селігей, П. Роль композиції у створенні та сприйнятті наукового твору // Мовознавство. 2015. № 2. С. 54–63.
52. Селігей, П. Нездійснені мовні прогнози: уроки дає історія // Мовознавство. 2020. № 4. С. 3–23.
53. Ставицька Л. О. Про характер взаємодії категорії індивідуально-поетичного стилю і літературної мови // Мовознавство. 1986. № 4. С.61—64.

54. Тищенко Юлія Сленгові слова в контексті ідіостилю Олега Лишеги // Сучасні славістичні студії: основні напрями і перспективи досліджень: збірник матеріалів Міжнародної Інтернет-конференції для молодих учених 18 – 29 травня 2020 р.: Зб. тез наук. праць. Маріуполь: МДУ, 2020. с. 36.

55. Тараненко О. О. Метафора / О. О. Тараненко // Українська мова В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Заблюк та ін.]. 3-є вид., зі змінами і доп. К.: Вид-во "Укр. енцикл." ім. М. П. Бажана, 2007. С. 350–353.

56. Українська мова (профільний рівень) : підруч. для 11 кл. закл. загал. серед. освіти /С. О. Караман, О. М. Горошкіна, О. В. Караман, Л. О. Попова. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 272 с. : іл.

57. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: В. М. Русанівський, О. О.Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. К.: Укр. енциклопедія, 2000. 752 с

58. Філософський енциклопедичний словник: Ділове видання. К.: Абрис, 2002.: 457 с.

59. Шварц Н. Текстцентричні технології у формуванні мовної компетенції учнів. Вивчаємо українську мову і літературу. Харків, 2013.

60. Чернякова Ю. М., Використання інтерактивних технологій як засобу продуктивного навчання.[Електронний ресурс]. Режим доступу: http://teacher.at.ua/publ/innovacijni_tekhnologiji_navchannja/63-1-08151

61. Єрмоленко С. Я. Формування української мовної особистості // Українознавство. 2010. № 1 (34). С. 120-123). 132 Культура слова №77' 2012

62. Єфімов Л. П. Стилїстика англійської мови і дискурсивний аналіз : навчально-методичний посібник / Л. П. Єфімов, О. А. Ясінецька. Вінниця : Нова книга, 2011 – 240 с.

5. Egan K. Teaching as storytelling URL: <https://www.researchgate.net/publication/228717328>

ДОДАТОК

Розробка уроку «Виступ з ораторською промовою. Основні способи виступу», 11 клас

Мовна лінія: Виступ з ораторською промовою. Основні способи виступу.

Мовленнєва лінія: Дотримання лексичних та граматичних норм сучасної української літературної мови.

Мета заняття: *навчальна* - закріпити знання з практичної риторики, з'ясувати рівень засвоєння елементів практичної риторики; виробляти вміння викладати зміст виступу у чіткій послідовності, вміло почати та закінчити виступ, володіти мімікою та жестами під час виступу;

розвивальна - розвивати комунікативні вміння, логічне мислення, творчі здібності, навички дослідницької діяльності; формувати вміння грамотно працювати з інформацією; самостійно набувати знання та вміло застосовувати їх на практиці;

виховна - виховувати почуття любові та гордості за рідну мову.

Тип заняття: розвиток зв'язного мовлення.

Технології: проектна.

Методи і прийоми: бесіда, спостереження над мовою і мовленням; проектна технологія, метод «Незакінчене речення..», робота в малих групах, захист проектів.

Міжпредметні зв'язки: історія, краєзнавство, риторика.

Обладнання: тематична виставка книг творчості Олега Лишеги, мультимедійна презентація, аудіо записи «Пісні Гуцульщини», таблиця оцінювання виступів.

Випереджувальне завдання: учням запропонована тема для складання лексичної казки «Червона вохра – містичності письма Олега Лишеги», готують проект – виступ та презентацію відповідно до обраної теми.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

«У поета має бути трохи божевілля йому пробачать усе.. Але тільки маючи оцю закваску божевілля всередині, можна створити щось вартісне».

О. Лишега

Організаційна частина

Актуалізація та корекція опорних знань

	Одна з форм пропаганди, роз'яснення суто наукових, науково-навчальних, науково-популярних знань шляхом усного викладу навчального матеріалу, наукової теми.	1
	Об'єктивно висвітлені факти й реалії за певний період діяльності керівника, депутата, організації чи її підрозділу.	2
	Промова на злободенну тему, стосується суспільно значущої проблеми, яка хвилює широкий загал.	3
	Містить виклад певних питань із висновками та пропозиціями; інформація розрахована на підготовлену аудиторію, готову до сприйняття, обговорення та розв'язання запропонованих проблем.	4
		5

1. Установіть відповідність між видами публічних виступів та їх змістом

2. Розташуйте послідовно кроки підготовки публічного виступу (докомунікативний етап)

- а) розмічування тексту;
- б) вибір теми;
- в) моделювання аудиторії;
- г) формування мети;
- д) складання плану;
- е) написання й редагування тексту промови;
- є) тренування;
- ж) добір і вивчення літератури.

III. Мотивація навчальної діяльності

Як ви розумієте зміст епіграфа? (слайд 1)

О. Лишега розповідає про відомого американського письменника ХІХ століття Генрі Торо, який два роки прожив на березі озера Волден у

власноруч збудованій хатці. Через це поет зажив собі слави дивака, хоч і дуже талановитого: «Окрім дивацтва, Генрі – поет, виплеканий античною мудрістю» – додає Лишега. Автор володіє правом вибору, позаяк воно – привілей кожної істоти (і неістоти – «Камінь може щось своє показати або не показати» теж) від народження. За Лишегою, світові притаманна мінливість, змінність. Якщо людина усвідомлює таку можливість, то це дуже знаменно. «Але ж яка прекрасна біла стіна, коли знаєш, що вона може бути і така, і така! Коли маєш певний вибір. Я сам той вибір роблю. Може, не сам, але тішуся, що роблю певний вибір. І це велике щастя, що я знаю – таке є, червона вохра».

творчий спадок Олега Лишеги (слайд 2)

Вчитель звертає увагу дітей на вислови автора та націлює на те, що саме ці слова і надають можливість розгляду творчості Олега Лишеги як авторського ідіостилю відтворення мови.

Велике значення для будь-якої людини, а для керівника особливо, має культура мови. Успіх виступу доповідача й учасників наради, які виступають у суперечках, багато в чому визначається умінням говорити. Під умінням правильно говорити розуміється правильність і точність мови, стислість, ясність, логічність, багатство, емоційність і доречність.

IV. Повідомлення теми і мети заняття

Захист проектів (виступи учасників проекту).

ВЧИТЕЛЬ

Отже, темою нашого уроку буде підготовлений виступ перед аудиторією, який ми проведемо у формі конкурсу. Кожен виступаючий буде в ролі і учасника, і в ролі журі.

ВЧИТЕЛЬ

Будь ласка, прошу учасників пройти для захисту власних проєктів, темою яких було створити лексичну казку на тему: «Червона вохра містичності письма Олега Лишеги».

ВЧИТЕЛЬ

Сьогодні ми не лише удосконалили свої ораторські навички, а й ближче познайомилися з дивовижним та сучасним поетом сьогодення, який створив свій авторський стиль письма та змушує нас змінити стереотипи щодо сучасної літературної мови, де ми відчуємо нерозривний зв'язок між минулим і сьогоденням, сучасним і майбутнім.

«Незакінчене речення». Сформулюйте, що Ви чекаєте від сьогоднішнього уроку:

Ми поглибимо свої знання з теми...

Ми дослідимо...

Ми вдосконалимо...

V. Опрацювання навчального матеріалу

Методична ремарка. Слухачі складають у зошитах тези почутого та оцінюють виступи одногрупників за поданою таблицею:

Оціночна таблиця

<i>Прізвище, ім'я</i>	1	2	3	<i>Всього</i>

Критерії оцінювання:

Початок виступу – 1 бал.

Основна частина – 4 бали.

Кінцівка – 2 бали.

Мовленнєве оформлення виступу – 2 бали.

Майстерність міміки, жестів, пози – 3 бали.

Уроку передувала пошукова робота учасників проекту, завданням якої було:

знайти матеріал відповідно до обраної теми;

визначити мету доповіді: реклама, повідомлення, спонукання до дій тощо;

проаналізувати та порівняти здобуту інформацію;

оформити зібраний матеріал у формі доповіді, продумати вступ, основну частину та висновок;

підготувати презентацію проекту та його захист.